

BİR DEVRİN GİZLİ ÇEHRESİ: M. RAZİ YALKIN ve ESERLERİ ÜZERİNE

Yrd. Doç. Dr. Necmi UYANIK
S. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü
nuyanik@selcuk.edu.tr

Özet

Bu makalede I. Dünya Savaşı, Mütareke Devri ve Türk İstiklâl Harbinin önemli, fakat pek bilinmeyen bir siması; faaliyetleri ve eserleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Mustafa Razi Yalkın, adı geçen dönemler içerisinde, Teşkilât-ı Mahsusanadan itibaren bir emniyet görevlisi olarak, vatan hizmetinde olmak üzere önemli hizmetlerde bulunmuştur. Hatıralarını ise değişik takma adlarla 1939'dan itibaren kaleme almıştır. Bu hatıralarda ele alınan konulardan; Osmanlı'nın son dönemlerindeki kaçakçılık, Padişah Vahidettin'in (VI. Mehmet) faaliyetleri, İttihatçılar, İtilafçılar ve Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Türk İstiklâl Harbi gibi konular M. Razi Yalkın'ın verdiği bilgiler çerçevesinde değerlendirilerek, onun Türk tarihine olan katkıları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: M. Razi Yalkın (M. Sıfır), Padişah Vahidettin, Damat Ferit, Kaçakçılık, Teşkilât-ı Mahsusa, Mustafa Kemal Paşa

A SECRET FACE OF ONE PERIOD: M. RAZI YALKIN and HIS WORKS

Abstract

In this study the I.World War, the Armistice Period and one of the distinguished face of the Turkish Independence War has been analyzed with his works. Mustafa Razi Yalkın has performed most important positions as a police officer during these periods after the National Security Service's foundation. And he wrote his memories in different false names from the 1939's. In these memories he wrote the smuggling at the last period of the Ottoman Empire, the activities of Sultan Vahidettin (VI Mehmet), the members of the İttihat ve Terakki, the members of the Hüriyet ve İtilaf Fırkası, Mustafa Kemal Pasha and the Turkish Independence War. The topics and its contributions have been examined through the eyes of M. Razi Yalkın.

Key Words: M. Razi Yalkın (M. Sıfır) , Sultan Vahidettin, Damat Ferit, the Smuggling, National Security Service, Mustafa Kemal Paşa

I - GİRİŞ

Tarihin akış seyri içerisinde farklı yönetimler ve devlet şekilleri görülürken, devletlerin pozisyonunu; çeşitli etkenlerle birlikte değişik olaylar ve bu olayların paralelinde özelde, insan unsuru belirlemiştir. Osmanlı Devleti de dünyada gelişen milliyetçilik hareketleriyle birlikte imparatorluk özelliğini kaybederek, yerini millî bir devlet kimliğiyle Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakmıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde ise, öncesi itibarıyla İttihat ve Terakki partisinin, adı meşrutiyet olan bir yönetim sisteminde devleti kurtarma çabaları (hataları ve sevaplarıyla birlikte) görülmüştür. Bu anlamda devleti büyük bir savaş içine sokmaları; Osmanlının, belki de dönüşü olmayan sömürgecilik ya da çıkar çatışmalarına ait kuralların geçerli olduğu bir sahnenin tam ortasında kendisini bulmasına neden olmuştur.

İngiltere'nin, Berlin Antlaşmasından sonra, II. Abdülhamit döneminde Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü koruma politikasını terk etmesi, I. Dünya Savaşı boyunca emperyalist devletlerin Osmanlı'yı "Sömürge ülkesi" sayarak, Şark Meselesi kapsamında Kapitülasyonlardan da faydalanarak iktisadî sömürü ve siyasî nüfuz sağlama çabaları ekseninde¹ Türkiye'yi kendi aralarında paylaşan gizli antlaşmalara imza atmaları, yeni gelişmelerle birlikte büyük bir önem kazanmıştır. Hakeza, milliyetçilik hareketleri paralelinde Balkanlar'da Osmanlı'dan kopan milletlerle beraber, I. Dünya Savaşı'nın seyri içerisinde Osmanlı'nın içindeki Müslüman unsurların da liberal politikalar eşliğinde emperyalist devletlerce kışkırtılması büyük yaralar açmıştır.

Devleti fiili olarak sona erdiren Mondros Mütarekesinden sonra Osmanlı, siyasi olarak Hürriyet ve İtilâf Partisinin İttihatçılarla olan hesaplaşmasına, daha doğrusu İttihatçıların tasfiyesine dönük çabalara sahne olmuştur. Bu tasfiye hareketinde padişah ve Hürriyet ve İtilâfçıların dayanak noktasını, maalesef devletin bağımsızlığını düşünmeden işgal güçleriyle giriştikleri beraberlik teşkil etmiştir. Bu teslimiyetçi yapıdan memnuniyet duyan İngilizler ise, Churchill'in söylediği gibi, "İstanbul'da alınacak olan tedbirler için bir bütün olarak Türklerin rızasının alınmasının"² mümkün görmediği tespitleriyle birlikte, aslında dikkatlerini Avrupa'dan doğuya, yani "Türk Veraset Savaşına"³ çevirmişlerdi. İşbirliğinin yapıldığı İstanbul'da Yunanistan destekli *Hrisantos ve Zafiri* gibi Rum çeteleri Türk Karakollarını basıyor, asayiş bozarak çok sayıda Türk'ü de öldürmekten geri durmuyordu⁴. Osmanlı aydın ve devlet adamlarının devleti çöküşten kurtarma

Not: Alanlarında daha çok klasik dipnot sistemi esas alındığı için yazarların isteği üzerine bu yazıda söz konusu dipnot sistemi uygulanmıştır (editör).

¹ Süleyman Kâni İRTEM, **Şark Meselesi Osmanlı Sömürgeleşme Tarihi**, (Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yay., İstanbul 1999, s. 35.

²Selahattin TANSEL, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. III, MEB. Yay., İstanbul 1991, s. 40.

³ Sina AKŞİN, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, C. I-Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1998, s. 26.

⁴ Hülya TOKER, **Mütareke Döneminde İstanbul Rumları**, Gn.Kurmay Atase ve Denetleme Başkanlığı Yay., Ankara 2006, s. 166-176

çabaları, artık mütareke devrinde vatani ve bağımsızlığı kurtarma mücadelesine dönüşmüştü. İşte işgallerle birlikte, yoksulluğun, fırka çekişmelerinin son haddini bulduğu bu ortamda, Anadolu hareketi kurtuluş için tarih sahnesindeki yerini almıştır.

İttihat ve Terakki Partisinin önemli siması Enver Paşa'nın girişimleriyle kurulan ve İttihatçıların etkin olduğu Teşkilât-ı Mahsusa⁵ ise, 1918 yılından itibaren Millî Mücadele hareketine önemli katkılar sağlayacak olan ve hatta günümüze kadar değişik adlarla varlığını hissettirecek olan yeni teşkilatların başlangıç aşamasını teşkil etmiştir⁶. Modern dünyada, istihbarat örgütlerinin önceden haber alma işlevini yerine getirmeleri ise, devletlerin strateji politikaları açısından büyük önem arz etmiş ve etmeye de devam etmektedirler.

M. Razi Yalkın da, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Türk tarihi açısından yaptığı hizmetlerle; ikinci çeyreğinde ise gerçek ve takma adlarla yazdıklarıyla önemli bir sima olarak karşımıza çıkmaktadır. M. Razi Yalkın'ın kullandığı M. Sıfır takma adı, gazete ve dergilerde yazdığı dönem içerisinde birçok kimse tarafından zihinlerde bir soru işareti olarak kalmıştır. İşte yapılan bu çalışmada, Türk tarihinin önemli bir kesitinde milleti ve devleti adına çalışarak; Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde bağımsız bir Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ortaya çıkmasında büyük hizmetleri görülen bu şahsın, yaptıkları ve yazdıklarıyla tarihe olan katkısı elde edilen bilgiler çerçevesinde ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu konuda yazılmış herhangi bir çalışmanın bulunmayışı ise, konunun önemini tarih açısından bir kat daha arttırmaktadır.

II - HAYATI ve İLİŞKİ İÇERİSİNDE OLDUĞU KURUMLAR

A. Hayatı ve Ailesi Hakkında

Mustafa Razi 1886 (Rumi1302/Hicri 1300) yılında İstanbul'da (Eminönü) dünyaya gelmiş ve 28.11.1953 tarihinde gözlerini hayata kapamıştır. Babasının

⁵ Teşkilât-ı Mahsusa'nın kapanmasından sonra İttihatçıların birçoğu Millî Mücadele Hareketinin içerisinde yer almışlardır. Bilgi için bk., Erik Jan Zürcher, **Millî Mücadelede İttihatçılık**, Bağlam Yay., İstanbul 1987, s. 11-301. Ayrıca Teşkilât-ı Mahsusa için bk., Hüsamettin ERTÜRK, **Millî Mücadele Senelerinde Teşkilât-ı Mahsusa**, Daktilo Metin, (Yay. Haz. Tefik Alpaz), Gn. Kumay Atase Kütüphanesi; Hüsamettin ERTÜRK, **İki Devrin Perde Arkası**, (Haz. Samih Nafiz KANSU), Sebil Y.evi, İstanbul 1996; Ergun HİÇYILMAZ, **Teşkilât-ı Mahsusa'dan Mit'e**, Varlık Yay., İstanbul 1990; Vahdet KELEŞYILMAZ, **Teşkilât-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, Atatürk Arş. Mer. Yay., Ankara 1999; Mustafa BALCIOĞLU, **Teşkilât-ı Mahsusa'dan Cumhuriyet'e**, Nobel Yay. Dağıtım, Ankara 2001; Philip H. STODDARD, **Teşkilât-ı Mahsusa**, (Çev. Tansel Demirel), 3. bsk., Arma Yay., İstanbul 2003; Arif Cemil, **I. Dünya Savaşı'nda Teşkilât-ı Mahsusa**, Arma Yay., İstanbul 2006; Atilla ÇELİKTEPE, **Teşkilât-ı Mahsusa'nın Siyasi Misyonu**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2002.

⁶ Teşkilât-ı Mahsusa'dan sonra kurulan önemli birimlerden birisi de Ankara'da Genel Kumay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa tarafından oluşturulan Askeri Polis Teşkilatı olmuştur. Bilgi için bk., Hamit PEHLİVANLI, **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı**, Gnkur. Bşk. Yay., Ankara 1992, s. 12-15; Hayrullah GÖK, **Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askeri ve Siyasî Faaliyetleri (1876-1950)**, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Gnkur. B.evi, Ankara 1997, s. 43-45.

adı İsmail Hakkı, annesinin adı İsmet ve eşinin adı Fatma Zehra olan M. Razi'nin Hatice İsmet adında da bir kızı vardır⁷.

M. Razi, ilk ve ortaöğreniminden sonra Numûne-i Terakki Mektebi İdadisi 3. sınıfına kadar eğitim ve öğretim hayatını devam ettirirken, tavsiye üzerine İstanbul Ticaret Mekteb-i Âlisine geçerek bu okuldan mezun olmuştur. Farsça, Arapça ve Fransızca'dan özel dersler alan M. Razi, askerlik hayatına 18 Mart 1331'de (31.03.1915) Süleymaniye askerlik şubesinden (9053 askerlik numarasıyla) başlamış ve buradan Dersaadet talimgâhına aktarılmıştır⁸. 19 Temmuz 1331'de (01.08.1915) İhtiyat Zabıt Vekilliğine, 15 Mart 1332'de (28.03.1916) İhtiyat Mülazımı Saniliğine terfi ettirilmiş ve bundan sonra taltif almamıştır. 7 Kasım 1334 (1918) tarih ve 8/14722 evrak emri ile terhis olmuştur⁹.

M. Razi, İstanbul Polis Müdüriyetinde en son, 1. Şubede 1. Sınıf Taharri memuru olarak 24 Nisan 1924 tarihine kadar görevde kalmıştır. Ermeni firarileri meselesinden dolayı¹⁰ azledilen M. Razi, Ankara Ağır Ceza Mahkemesinin 2 Ekim 1926 tarihli kararı doğrultusunda beraat etmiş ve 1931 yılında emekliye ayrılmıştır. 12.8.1930 tarihli kendi el yazısıyla İstanbul Valilik makamına yazdığı anlaşılan dilekçesine göre M. Razi; 1923 Temmuz'unda İngilizler tarafından hapsedilerek işkenceye maruz kalmıştır. Kroker hapishanesinde görmüş olduğu işkence sonucunda, vücudunun sol tarafında kısmî bir felç meydana gelmiştir. Üçüncü Kolordunun girişimleri sayesinde İngilizlerin elinden kurtarılabilmiştir. Aldığı raporlar doğrultusunda (Temmuz 1923 sonunda) İstanbul Bîmârhânesine gönderilen M. Razi'nin, görmüş olduğu tedaviye rağmen sol kulak ve gözünde kısmen işitme ve görme kaybına uğradığı tespit edilmiştir¹¹.

Görevden alındığı 24 Nisan 1924 tarihine kadar M. Razi, 10 sene rüsumatta, 5 sene orduda ihtiyat zabıtlığı, 4 sene İstanbul Polisliğinde olmak üzere toplam 20 yıla yakın devlet hizmetinde bulunmuştur. Görev süresi tam olarak 19 sene 10 ay 23 gündür. İstanbul Sağlık Müdürlüğünün Tıbbi Muayene raporuna göre M. Razi; 1, 66 m boyunda, 70 kilo ağırlığında, orta boylu ve ela gözlü mahiyette olmak üzere birtakım fizikî özelliklere sahiptir¹².

⁷ **Emekli Sandığı Arşivi**, Dosya No. M. T. 089872. Hatice Yalkın, 13.09.1936 tarihinde Burhanettin Par adlı bir şahısla (Beşiktaş Nüfus Müdürlüğü) evlenerek Par soyadını almıştır.

⁸ Askere alınmadan önce (ikinci sınıf ihtiyat piyade mülâzım-ı sanizabiti olarak), Unkapanı Hacı Kadim Mahallesinde ikamet etmekle birlikte, Üsküdar'da Divitçiler Mahallesinde ticaretle meşguldür. Askerlik vazifesini 10. Alay, 2. Tabur, 8. Bölük'te ve 5. Alay 2. Tabur 1. Bölük'te yapmıştır. Esaretinden sonra terhis edilmiştir.

⁹ **Emniyet Gen. Müd. Arşivi**, Dosya No. 1481.

¹⁰ Bazı zengin Ermenilerin pasaportsuz yurt dışına çıkmaları ve yurda giriş yapmalarından sorumlu tutulmuşlar, ancak yapılan yargılamadan sonra beraat etmişlerdir.

¹¹ **ESA.**, Dosya No. M. T. 089872.

¹² **ESA.**, Dosya No. M. T. 089872.

Dâhiliye Vekaletinin 28.12.1930 tarihli “Müddeti Hizmet Cedveline” göre M. Razi (Yalkın), 22 Mayıs 1902-24 Nisan 1924 tarihleri arasında aşağıdaki görevlerde bulunmuştur¹³:

-9 Mayıs 1318/8 Temmuz 1318 (22.05.1902/21.07.1902): Galata Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü Muhasebe Mukayyidliği.

-12 Ağustos/6 T. Sâni 1318 (25.08.1902/19.11.1902): Galata Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü Muayene Kâtipliği.

-7 T. Sâni 1318/14 Mayıs 1319 (20.11.1902/27.05.1903): Açıkta

-15 Mayıs 1319/30 Haziran 1319 (28.05.1903/13.07.1903): Galata Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü Memurluğu.

-1/16 Temmuz 1319 (15.07.1903/30.07.1903): Açıkta.

-17 Temmuz/7T. Sâni 1319 (30.07.1903/20.11.1903): Galata Hırdavat Estimâtörlüğü Vekâleten.

-8 T. Sâni/11 K.Sâni 1319 (21.11.1903/24.01.1904): Açıkta.

-12 K. Sâni 1319/27 T. Evvel 1322 (25.01.1904/09.11.1906): Galata Emtia-i Ecnebiye Gümrüğü Tahrirat Mübeyyizliği.

-27 T.Evvel 1322/31 Temmuz 1325 (09.11.1906/13.08.1909): Cemiyeti Rusumiye Kalemî Kâtipliği.

-1 Ağustos 1325/28 Temmuz 1327(14.08.1909/10.08.1911): Rusumat-ı Umuru Tahriye Kâtipliği.

-29 Temmuz 1327/ 6 Temmuz 1330 (11.08.1911/19.07.1914): Rusumat Muhafaza Müdürlüğü 3. Sınıf Kâtipliği.

-7 Temmuz 1330/18 Temmuz 1331 (20.07.1915/31.07.1915): İstifaen Açıkta.

-19 Temmuz 1331/14 Mart 1332 (01.08.1915/27.03.1916) : İhtiyat Zabıt Vekilliği.

-15 Mart 1332/6 Mayıs 1336 (28.03.1916/06.06.1920): İhtiyat Mülâzım Saniliği.

-11 Şubat 1332/27 Nisan 1336 (14.02.1917/27.04.1920): Esaret Müddeti¹⁴.

-7 Mayıs/26 Haziran 1336 (1920): Açıkta.

-27 Haziran 1336/12 Şubat 1337 (1920-1921): İstanbul 1878 No. Polisliği.

¹³ **ESA.**, Dosya No. M. T. 089872.

¹⁴ 22 Aralık 1930 tarihli başka bir belgede aynı bilgi;9053 kayıt no'lu ihtiyat piyade mülâzım M. Razi Efendinin 11 Şubat 1332 (1917)'de esir olduğu ve 27 Nisan 1336(1920)'da geri geldiği ve 6 Mayıs 1336 (1920)'da terhis edilmiş olduğu şeklinde verilmektedir. **EGM. Arşivi**, Dosya No. 1481.

-13 Şubat 1337/6 K.Sânî 1339 (1921-23): İstanbul Polis Müdürlüğü 2. Şube (182 Numarasıyla) 3. Sınıf Taharri Memuru.

-7 K.Sânî/24 K.Evvel 1339 (1923): İstanbul Polis Müdürlüğü 2. Şube 2. Sınıf Taharri Memuru.

-25 K.Evvel 1339/24 Nisan 1340 (1923-24): İstanbul Polis Müdürlüğü 2. Şube 1. Sınıf Taharri Memuru.

Yukarıda tarihleriyle birlikte verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere, M. Razi 16 yaşında Yabancı Malları Gümrük Müdürlüğünde muhasebe kayıt memurluğu, kâtiplik ve yazı işleri memurluğu gibi görevlerde bulunmuştur. Daha sonra gümrük müdürlüğünde çeşitli memuriyetlerde görev aldıktan sonra, yedek subay olarak askerliğini yapmıştır. I. Dünya Savaşı içerisindeki askerlik döneminde bir müddet esir olarak İtilâf Devletlerinin elinde kaldığı anlaşılmaktadır. 1920 yılından itibaren emniyette görev alan M. Razi, bu görevinden emekliye ayrılmıştır. 1917-18'li yıllardan itibaren Teşkilât-ı Mahsusa uzantısında olmak üzere, millî teşkilatlarda görev aldığı da görülmektedir.

Eşi Fatma Yalkın ise, 01.12.1953 tarihinden itibaren Emekli sandığından dul maaşı almaya başlamış ve ölünceye kadar (12.02.1971), çeşitli artış miktarlarıyla birlikte maaşını almaya devam etmiştir¹⁵.

B. İlişki İçerisinde Olduğu Kurumlar

Buraya kadar verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere, Türk tarihinin çok hareketli bir kesitinde yaşamış olan M. Razi Yalkın'ın dikkat çeken yönlerinden bir tarafı da Mütareke döneminde Millî Teşkilat adına gizli ajan olarak çalışmış olmasıdır¹⁶. Emniyet İşleri Umum Müdürlüğünün yazısına göre M. Razi, Milli Mücadeleyi takiben İstanbul Emniyet Müdürlüğü İstihbarat Baş memurluğunda görev almıştır. H. Ertürk'ün de belirttiği gibi, İstanbul basını için "M. Sıfır" imzasıyla¹⁷ meçhul olmaması gereken ve İstiklâl Harbinden sonra bu nam-ı müstearla

¹⁵ ESA., Dosya No. M. T. 089872.

¹⁶ Tefrikalarında bahsettiği olayların tarihlerine bakılacak olursa M. Razi'nin Teşkilât-ı Mahsusa (1913-1918), Karakol Cemiyeti, Müsellah Millî Müdafaa Grubu, Mim Mim Grubu, Sebat Millî Grubu, Yıldırım Grubu, Muâvenet-i Bahriye Grubu, Fethiye Grubu, Yavuz Grubu, Hamza ve Mücahit gibi çeşitli kuruluşlar döneminde bu kurumların bazılarında hizmetlerde bulunduğu görülmektedir. Bk. Fethi TEVETOĞLU, **Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, TTK., Ankara 1991, s. 3-18. M. Razi ile birlikte hizmet vermiş bu dönemin bazı önemli simaları ise şu şekildedir: Celal Bayar, Refik Saydam, Şükrü Kaya, Rauf Orbay, Hafız Mehmet, Kara Kemal, İhsan Eryavuz, Behiç Erkin, Reşit Galip Aydın, Ali Çetinkaya, Kazım Özalp, Süleyman Şefik Paşa, Fuat Köprülü, Kara Said Paşa; (milletvekillere) Fahrettin Erdoğan, Müfit Özdeş, Yenibahçeli Nail (Keçili), Filibeli Hilmi, Kara Vasif, Fuat Bulca, Tahsin Uzer, Sabit Sağıroğlu, Nuri Conker, Ali Fethi Okyar, Halil Türkmen, Memduh Şevket Esenal, Halet Bey, Ubeydullah Efendi, İsmail Canbolat, Emrullah Barkan, Ruşeni Barkın. Burada verilen isimlerin birçoğunun faaliyetleri hakkında bilgi almak için bk., Hüsamettin ERTÜRK, **İki Devrin Perde Arkası**, (Haz. Samih Nafiz KANSU), (s. 8-500).

¹⁷ Razi Yalkın'ın M. Sıfır imzasıyla Milli Mücadele yazıları neşrettiğini belirten başka bir eser için bk., **İlk Türk Komitacısı Fuat Balkan'ın Hatıraları**, (Yay. Haz. Metin Martı), Arma Yay., İstanbul 1998, s.89.

hatıralarını neşretmiş olan şahıs M. R. Yalçın (Yalkın)'dır. Vatansever bir şahıs olan M. Razi Bey, Balkan Harbi yıllarından itibaren önce Hürriyet ve İtilaf Fırkasının "Nigehban Cemiyeti"ne dâhil olmuş¹⁸, bu vesileyle daha sonraları Beyoğlu İnzibat Karakoluna tayin edilirken, İngilizler de M. Razi Bey'i İstanbul Hükümetine sadık bir subay sandıklarından, onu kendi istihbaratlarına sokmuşlardır¹⁹. H. Ertürk'ün ifadesiyle "milliyetçi" bir şahıs olan M. Razi Bey ise, buradan elde ettiği bilgileri Esad Bey'e²⁰ bildirirken, o da bunları millî teşkilata (MM Grubu olma ihtimali yüksektir) aktarmıştır²¹.

III - ESERLERİ

A. Tefrikaları

Mustafa Razi Yalkın'ın, M. Sıfır takma adını da kullanarak çeşitli gazete ve dergilerde yazılmış olan tefrika/yazıları şu şekildedir:

1. (M. Sıfır), "Korsan Kara Mehmet'in Hatıra ve İtirafı", **Yeni Sabah**, No. 280-384, 14 Şubat/30 Mayıs 1939, (106 bölüm).
2. (M. Sıfır), "Vahidettin", **Yeni Sabah**, No. 448-580, 1 Ağustos 1939/13 İ. Kanun 1939. (132 bölüm).
3. Razi Yalkın, "Millî Mücadele'de İzmir", **Yeni Sabah**, No. 509-573, 1 İ. Teşrin 1939/6 İ. Kanun 1939, (64 bölüm).
4. (M. Sıfır), "Konya İsyanının İç Yüzü", **Yeni Sabah**, No. 626-698, 18 Ocak 1940/12 Nisan 1940, (76 bölüm).
5. (M. Sıfır), "Komitacılar Peşinde", **Yeni Sabah**, No. No. 388-447, 2 Haziran 1939/31 Ağustos 1939, (61 bölüm).

¹⁸ Cemiyetin tam adı, Nigehbân-ı Askerî Cemiyetidir. Ocak 1919'da İstanbul'da tesis edilmiş olan cemiyetin kurucuları arasında Tayyar Paşa, Askeri Kaymakam Fettah ve Yüzbaşı Celâl Beyler bulunmaktadır. Milli Mücadeleye karşı tavır alan bu cemiyet hakkında bilgi almak için bk., Tanık Zafer TUNAYA, **Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952**, Tıpkı Basım, Arba Yay., İstanbul 1995, s. 457.

¹⁹ Nigehbân Cemiyetinden İttihatçılara bilgi aktaran M. Razi Bey'in iyi yerlere tayininde Kalkandelenli Hasan Tahsin Bey'in büyük rolü olmuştur. Bilgi için bk., Metin AYIŞIĞI, "Millî Mücadele'de İstanbul'dan Anadolu'ya Yapılan Silâh Sevkiyatı ve İstihbarat Meselesi", **Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi ATA Dergisi**, S. 2, Konya 1992, s. 86.

²⁰ **İlk Türk Komitacısı Fuat Balkan'ın Hatıraları**, s. 107; Esad (Furğaç) Bey, Sadrazam ve Harbiye Nazırı Müşir Ahmet İzzet Paşa'nın biraderi olarak, bu tarihlerde süvari binicilik mektebi müdürlüğünde süvari miralaylığı yapmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise, İstanbul Merkez Kumandanlığı, İstanbul Valiliği ve Polis Müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuştur. Ahmet İzzet Paşa ve kardeşi hakkında geniş bilgi için bk., Metin AYIŞIĞI, **Mareşal Ahmet İzzet Paşa (Askerî ve Siyasî Hayatı)**, TTK., Ankara 1997, s. 242, 277 vd. sayfalar.

²¹ H. ERTÜRK, **İki Devrin Perde Arkası**, s. 227.

6. Razi Yalkın, "İstiklâl Savaşında İsmet İnönü" , **Yeni Sabah**, No. 619-621, 24 İ. Kanun 1940/26 İ. Kanun 1940, (3 bölümden oluşmaktadır-yazı yarım kalmıştır).
7. M. Razi, "Hanedan Nasıl Çıkarıldı" , **Yeni Sabah**, No. 2964-3045, 2 Aralık 1946/20 şubat 1947, (78 bölüm).
8. "Mareşal Fevzi Çakmak-Kara Günlerin Ak Hatıraları" , **Yeni Sabah**, No. 3041-3052, 16 Şubat 1947/27 Şubat 1947, (12 bölüm).
9. (M. Sıfır), "İfşaat" , **Millet**, Sayı. 125-143, 1 Temmuz 1948/28 Ekim 1948, (23 bölüm).
10. (M. Sıfır), "İlk Günden Bu Güne Kadar Türkiye'de Kızıl Plân (Tahrik)" **Millet**, Sayı. 149-173, 31 K.evvel 1948/2 Haziran 1949, (26 bölüm).
11. (M. Sıfır), "Meçhul Kalmış Bir Hakikatin İfşası: Sait Molla'nın Gizli Vesikaları Millî Hükümetin Eline Nasıl Geçmişti" , **Millet**, Sayı. 218/222, 13 Nisan 1950/11 Mayıs 1950, (8 bölüm).
12. Razi Yalkın, "Son Halife Abdülmecit ve Hânedânı Âli-Osman İstanbul'dan Nasıl Çıkarıldı?" , (Yeni) **Tarih Dünyası**, Sayı. 1-8, 1950. (8 bölüm).
13. Razi Yalkın, "Muhterem Casuslar" , (Yeni) **Tarih Dünyası**, Sayı. 12-14, 1950, (3 bölüm).
14. R. Y, "Karagözof Hadisesinde Perde Arkası/Karagözof Hadisesinin İçyüzü" , **Millet**, Sayı: 139-147, 7 Ekim-2 Aralık 1948, (8 bölüm).
15. Razi Yalkın, "Abdülmecit ve Cariyeleri" , (Yeni) **Tarih Dünyası**, Sayı. 32, İstanbul 1952.
16. Razi Yalkın, "Rahmetli Şeyh Ata" , **Tarih Hazinesi**, Sayı. 5, İstanbul 1951.

B. Kitapları

1. **Bulgar Sadık Yakın Tarihin En Esrarlı Çehresi**, (Anlatan: M. Sadık Poğda, Yazan: M. Razi Yalkın), Gün Basımevi, 2. baskı, İstanbul 1944, (312 s.).

IV - TEFRİKALARINDA ELE ALDIĞI BAZI KONULAR

A. Osmanlının Son Devrinde Kaçakçılık ve Kapitülasyon ilişkileri

Tecrübeli gümrükçü ve istihbaratçı bir polis olan M. Razi Yalkın, M. Sıfır takma adıyla (Cemaleddin Saraçoğlu'nun *Yeni Sabah*'ında) kaleme aldığı ilk tefrikasında Osmanlı Devletinin son dönemlerinde çokça görülen kaçakçılık konusu üzerinde durmuştur. Ona göre, kaçakçılık durmadan işleyen ince bir sanattır ve kaçakçılığın belli başlı bir mektebi de yoktur. II. Abdülhamit dönemine kadar, çokça görülen ve

herkesin yapabileceği bir iştir. Ancak kaçakçı, “kemire kemire içine oyduğu ülkeyi kof ve çekirdeksiz bir kabağa” çevirmektedir²².

M. Razi, ecnebi mallarıyla ilgili olarak gümrüklerde çalıştığı II. Abdülhamit dönemini, kaçakçılık bakımından ikiye ayırır. Bu ayrıma neden olan olay ise, padişaha 1321(21 Temmuz 1905)'de Ermeniler tarafından gerçekleştirilen bombalı saldırı işidir. Çünkü bu tarihe kadar, yurt dışından içeriye gizli yollarla mal sokmak, ya da içeriden yurt dışına mal çıkarmak kolay bir iştir. Gümrükten bir adamın ayarlanması ile de her şey halledilmektedir. Gümrüklerde ya da deniz kenarındaki bölgelerde çalışan kolcu ve korucuların fakirlikleri ise, bu işi kolaylaştıran bir özelliktir. M. Razi'ye göre, bu dönemde kullanılması yasak olan esrar, eroin, kokain ve etikete tabi olan tütün, barut gibi maddelerin kolaylıkla kaçakçılığı yapılmaktadır. Padişaha karşı gerçekleştirilen bombalama olayı İstanbul kaçakçılığı için bir dönüm noktası olmuştur. Artık saray, hükümet ve gümrük idareleri bu olay üzerine gözlerini açmışlardır. Bir yönüyle kaçakçılık para oyunu olmaktan çıkmış, ehemmiyetli bir zekâ oyunu hâlini almıştır²³.

M. Razi, anlattıklarıyla Abdülhamit dönemi kaçakçılığının ilginç yönlerine parmak basmıştır. Bu noktada üzerinde durduğu konu Osmanlı içinde yaşayan imtiyazlı unsurlar ve özellikle elçilik görevlileri olmuştur. Çünkü, İstanbul'daki yabancı unsurlar, mevcut durumları itibarıyla vergi muafiyetine sahiptirler²⁴. Özellikle okulları, hastaneleri ve öksüz yurtları için yurt dışından getirdikleri mallar için hem vergi vermemektedirler, hem de bunların gümrükte kontrolleri söz konusu değildir. Elçilik görevlilerinin sahip olduğu toplu-tüfekli maiyet vapuru ise dilediği iskeleye, istediği malı çıkarabilmektedir. Gümrükteki muamele, ilgili devletle olan politik ilişkilere göre değişmektedir. Ancak, hükümetin boynunda kapitülasyon denen bir boyunduruğun takılı olması, bu işte devlete fazlasıyla zarar

²² M. Sıfır, “Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-1”, **Yeni Sabah**, No. 280, 14 Şubat 1939, s. 2.

²³ Gös. Yer.

²⁴ M. Razi'ninburada bahsettiği vergi muafiyeti konusu şu şekildedir: XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı'nın iç ve dış ticaretinde rol oynayan Rum, Ermeni ve Yahudi gayrimüslim tebaanın yabancı devletlerin himayesine girerek “beratlı tüccar” olmak istemişlerdir. Bu tüccarları yabancı devletlerin himayesinden kurtarmak için III. Selim bunları “Avrupa tüccarı” denilen imtiyazlı bir sınıf haline getirmiştir. III. Selim'in Ağustos 1802 tarihli nişan-ı hümayunuyla gerçekleştirdiği bu durumla gayrimüslimlerin ödedikleri vergi oranı % 5'ten % 3 düşmüş ve Batılı devletlerin müdahaleleriyle birlikte G. Müslimlere bazı dönemlerde göz yumulduğu görülmüştür. Bu uygulama Osmanlı açısından zararlı olmuştur. Bilgi için bk., Ali İhsan BAGIŞ, **Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler**, Turhan Kitapevi, Ankara 1983, s. 59-86. Ayrıca ticarî vs. bazı konular için vatandaşlık değişime durumları olmuştur. Bu ve gayrimüslimlerin hukukî durumlarındaki değişimler için bk., Gülnihal BOZKURT, **Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)**, TTK., Yay.,2. bsk., Ankara 1996, s. 40-208; Bilal ERYILMAZ, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, Risale Yay., 2. bsk., İstanbul 1996, s. 95-102. Kapitülasyonlar uyarınca, yabancı elçilerin tercümanlığını yapan zimmiler cizye vergisinden muaf tutulmuşlardır. Bk.,T. Tankut SOYKAN, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimler**, Ütopya Yay., İstanbul 1999, s. 176.

vermektedir²⁵. Yazara göre, yabancılara verilen bu imtiyaz kaçakçılığın doğuşunda büyük rol oynamıştır. Bu dönemde kaçakçılığın babası sayılabilecek şahıs ise, "bac"²⁶ bağışıklığından faydalanan Yahudi asıllı Rafael adındaki bir vatandaştır. Rafael uzman bir gümrük simsarıdır. Bu şahıs, bac bağışıklığı olan yabancı hastaneleri ve başhekimlerini ayarlayarak, onlar adına getirdiği ilaçları satmakta ve bu şekilde büyük kârlar elde etmektedir²⁷.

Yalkın'ın yaptığı tespitlere göre, vergi muafiyeti olmayan tüccarların, gümrükten geçerken memurlara verdiği bahşiş, adeta normal bir usul hâlini almıştır. Gümrüğün sorumlusu olan "rüsümât emini" bunları bilmekte ve bu göz yumma nedeniyle, gümrükte çalışan memurlar zamanla, zengin insanlar olmaktadır. Böylelikle Adalar'da, Boğaziçi'ndeki köşkleri ve bankalardaki mangırlarıyla keyifli bir hayat sürmektedirler. Bu gelişmelerle yukarıda bahsedilen Rafael, İstanbul'un sayılı bankerleri arasına girerken, hastaneler, okullar, yetimhaneler de onun müstemlekesi hâline gelmiştir. Bu kurumlar, saraya başvurarak geçmiş senelerden daha fazla gümrük bağışıklığı hakkı almışlardır. Rafael'e sattıkları bu hakları karşılığında ise, önemli miktarlarda altın kazandıkları görülmüştür²⁸.

Kaçakçılık nedeniyle İstanbul'da birkaç yabancı banker olması gümrük komisyoncularının gözünü açmıştır²⁹. Osmanlı Hükümetin şikâyetiyle, usulsüz olarak bankerlik ve gümrük işleriyle uğraşan sörler, hekimler, papazlar, bavulları dolu olarak İstanbul'dan ayrılırken, yerlerine yenileri gelmişlerdir. Yalkın'a göre, 1894-1915 tarihleri arasında kaçakçı bankerlik dikkat çeken bir meslek pozisyonundadır. Bunların yaptığı önemli işlerden birisi ise silâh satmak olmuştur. Aslında Abdülhamit döneminde tabanca, fişek satımı ve taşınması devletin kendi öz tebaasına yasaktır. Sadece, yabancılar bu işi yapabilmektedirler. Zaptiyeler yabancıların silâh satan mağazalarını gözetler, vatandaş buraya girerken karışmaz, ancak çıktıktan sonra üzerini arar ve silâhını aldıktan sonra, onu hapse atma yoluna giderdi. Dolayısıyla silâh satışına bu şekilde göz yumulmasının temel nedeninin kapitülasyonlar olduğu anlaşılmaktadır. Devletin bu anlayışındaki

²⁵ Özellikle 1905 Aralık ayı itibarıyla Büyük Devletlerin baskıları sonucunda mali müşavir adı verilen görevlileri, Osmanlı üzerinde Maliye Murakabe Komisyonu adı altında faaliyete geçeceklerdir. Faaliyet sahaları ise, daha çok gümrükler, madenlere bağlı olarak demir yolları ve vapur işletmeciliği gibi alanlardadır. Gelişmeler için bk., Yusuf Hikmet BAYUR, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C. I-Kısım I, TTK., Ankara 1991, s. 196-206.

²⁶ Gümrük alınan yer anlamı da taşıyan kelime, kanunlarda genel olarak vergi ve resim anlamında kullanılmıştır. Bilgi için bk., Mehmet Zeki PAKALIN, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, MEB. B.evi, İstanbul 1993, s. 142-143.

²⁷ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-2", **Yeni Sabah**, No. 281, 15 Şubat 1939, s. 2.

²⁸ Gös. Yer.

²⁹ Ticari faaliyetler açısından bakıldığı zaman Galata Bankerlerinin Osmanlı mali tarihi açısından oynadığı rol, büyük olmuştur. Kazgan, bu grubu "Galata'nın Efendileri" olarak isimlendirir. Geniş bilgi için bk., Haydar KAZGAN, **Galata Bankerleri**, C. I, Orion Y.evi, Ankara 2005, s. 15-86, 117-130.

mantık, yabancıların zarar etmemesi prensibi üzerine kurulmuştur³⁰. Ancak, Beyazıt'te güpegündüz adam soyulduğundan; Beyoğlu'nda ev basıldığından, bu güvensizlik ortamı nedeniyle halk, silâha düşkünlük göstermekte, farklı yöntemlerle silâh temin etme yoluna gitmektedir³¹. Silâh mağazalarının boşalıp taşmasına rağmen, sarayın bunları seyretmesi çok manidardır³².

Yalkın, kaçakçılık olaylarını anlatırken İstanbul'daki sosyal havayı da vermekten geri kalmaz. İstanbul'un temizlik konusu, satıcılar (börekçi, simitçi, muhallebici gibi), bağrıışmalar vs. üzerinde de durur³³. İngiliz Harbiye Nezareti İstihbarat Şubesi şefi muavini Korgeneral F. Baumont'un İstanbul'a geldiği günlerde³⁴ Yalkın, olanca gücüyle kaçakçılık işinin nasıl ve hangi zor şartlar altında yapıldığı konusunu "Bir Kaçakçı Nasıl Usta Olur?" alt başlığıyla; esrar kaçakçılığı işleri üzerinden heyecanlı bir şekilde anlatır³⁵. Burada cezaevleri konusu üzerinde bazı değerlendirmelerde bulunur. M. Razi'nin biraz da subjektif sayılabilecek değerlendirmesine göre, İstanbul hapishaneleri, insanı uslandırmaktan daha çok, tersi bir sonuç vermektedir. Cezaevine sıklıkla sıklıkla giren bir kişi, "bir sanat ocağında ve usta yanında çalışmış, esnaf önünde peştamal kuşanarak ehliyet kazanmış pişkin bir kalfa olarak" daha olumsuz bir insan tipiyle çıkmaktadır³⁶.

Yalkın'ın esrar kaçakçılığıyla ilgili olarak dikkat çektiği diğer bir nokta ise daha önemlidir. Ona göre, Abdülhamit'in baskısının yoğun olduğu 1905'li yıllarda morfin İstanbul'da zevk aracı olarak yaygın değildir. Ancak, Beyoğlu'ndaki Frenk taklitçisi "züppeler, yıldız sayılan kokanalar ve yosmalar", Lehli ve Romanyalı dilber sayılan sanatçılar için morfin keyif verici bir araçtır. Kokain bu tarihlerde Rusya ve Romanya'dan gelmektedir. Bu maddeleri eczaneleri vasıtasıyla getiren bazı şahıslar ise, Rum toptancısı Ermeni Markaris (Marko) ve Yahudi Fenerti Yasef'tir³⁷. Beyoğlu âlemlerine hâkim olan, Padişah'tan başka güç tanımayan gaddar ve katil zümresi için; kumarhane, gazino, umumhane ve tiyatro gibi tesisler kârlarından önemli paylar ayırmaktadırlar. Ancak, esrar ve afyonu İstanbul'a keyif

³⁰ Bu prensibin politik hayat açısından devlete büyük zararları olmuştur. Bu konuda yazılmış bir makale için bk., Ömer TURAN, "II. Meşrutiyet ve Balkan Savaşları Döneminde Osmanlı Diplomasisi", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Ankara, Türk Tarih Kurumu 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler**, TTK. B.evi, Ankara 1999, s. 242-253.

³¹ Bu dönemlerde İstanbul Valiliği yapmış olan S.K. İrtem, hatıralarında; kendilerine hafiye süsü vermiş olan ikinci sınıf ayak takımının Beyoğlu'nda, Galata'da, Şehzadebaşı'nda insanları tehdit ederek "avanta" aldıklarını belirtir. Geniş bilgi için bk., Süleyman Kâni İRTEM, **Abdülhamid Devrinde Hafiyelik ve Sansür-Abdülhamid'e Verilen Journaller**, (Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yay., İstanbul 1999, s. 32-34.

³² M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-3", **Yeni Sabah**, No. 282, 16 Şubat 1939, s. 2. Yalkın'ın belirttiğine göre İstanbul Bahçekapısı'nda Avusturyalı Niktiç; Galata Perşembe pazarı civarında Posiç, Marketiç ve Yojo adlarıyla 4 adet silâh mağazası bulunmaktadır.

³³ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-6", **Yeni Sabah**, No. 285, 19 Şubat 1939, s. 2

³⁴ (imzasız), "İngiliz Generali Yarın Şehrimize Geliyor", **Yeni Sabah**, No. 288, 22 Şubat 1939, s. 2

³⁵ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-10", **Yeni Sabah**, No. 289, 23 Şubat 1939, s. 2

³⁶ Gös. Yer.

³⁷ M. Razi'nin eserlerinde vermiş olduğu yabancı isimlerin teyit edilmesi gereklidir.

aracı olarak ve gümrükten eczane malı gibi sokanlar ve cam tüp içerisinde satmaya çalışanlar öncelikle yukarıda adları verilen iki yabancı şahıstır³⁸. Uyuşturucu, eczane formülü haricinde; silindir şeklindeki şapkalarla, kitap şekli verilmiş küçük kutularla, ceketlerin iç yelek kısımlarıyla, görünüşleri keman ve mandoline benzeyen kutular vasıtasıyla satışa sunulmaktadır³⁹ Yalkın; başka bir yazısında da Mısır'a gizli yollardan nasıl uyuşturucu sokulduğu konusunu ele almaktadır⁴⁰.

Buraya kadar anlatılanlardan görüleceği üzere M. Razi, Osmanlı Devletinin son dönemlerini, sömürgeci devletlerin baskıları ekseninde ve kaçakçılık olgusu üzerinde durarak değerlendirmiştir. Şüphesiz tespitlerinde gümrükte çalışmasının yanı sıra, daha sonrası için Teşkilât-ı Mahsusada bulunmasının büyük rolü olmuştur. Özellikle aşağıda ele alınacak olan Mütareke devri İstanbul'unda oynadığı rol hiç şüphesiz daha dikkate değer bir konudur.

B. Mütareke Dönemi ve Teşkilât-ı Mahsusadaki Kara Mehmet (M. Razi Bey)'in Faaliyetleri

Yalkın, kaçakçılık konularını ve İstanbul'un durumunu Korsan Kara Mehmet'in ağzından anlatırken, konuyu Mütareke İstanbul'una getirir. İstanbul'u işgal eden güçlere karşı, millî teşkilatlanmanın hemen o gece başladığını belirterek⁴¹, bu tarihten itibaren kendi hatıralarını anlatmaya başlar. Bu döneme "İşgal ve Mütareke Devirleri" adını veren Yalkın'a göre, İngilizler Türk'ün elinden silâhını almakla ve her şeyi bitirdiğini zannetmiştir. Ancak, Türk her arzuya boyun eğecek bir millet değildir. Çanakkale'de muvaffak olamayanlar, şimdi kahpece saldırmıştır. Ancak, Türk milleti soğukkanlılığıyla gereken cevabı vermiştir. Kara güçlerle ilk mücadele eden Türklerin başında ise Ali Osman Kâhya gelmektedir⁴².

Ali Osman Kâhya, Hemşinli Abdullah, Rizeli Mustafa ve Rizeli Ali, Büyük Ada ve Sedef Adası civarında İngiliz gemilerine karşı motorlarıyla tehlikeli olmasına rağmen takip ve silâh taşıma işine girişmişlerdir⁴³. Millî teşkilatçılar Zeytinburnu ile Karamürsel arasında gidip gelerek Anadolu için silâh toplamışlardır. Kâhya'yı karşılayan kumandan, Binbaşı Ali Kadri Bey'dir. Kara Mürsel'e silâh taşıyan Kâhya ve adamlarını gammazlayan şahıs ise yazara göre, "Kasım Paşa'nın eli maşalı bir

³⁸ Gös. Yer.

³⁹ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-11", **Yeni Sabah**, No. 290, 24 Şubat 1939, s. 2.

⁴⁰ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-14", **Yeni Sabah**, No. 294, 28 Şubat 1939, s. 2.

⁴¹ Razi Yalkın burada İstanbul'un işgal tarihi olarak İtilâf Devletlerine ait gemilerin 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a geldiği günler mi, yoksa 1920 yılı Mart ayındaki işgali mi, kast ettiği belli değildir. Ancak, Karakol Cemiyeti'nin 1918 yılı Kasım ayının ilk günlerinde kurulduğu dikkate alınacak olursa, vurgulanmak istenen tarihin bu tarih olma ihtimali yüksektir.

⁴² M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-19", **Yeni Sabah**, No. 298, 4 Mart 1939, s. 2.

⁴³ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-21", **Yeni Sabah**, No. 300, 6 Mart 1939, s. 2; Bu dönem Anadolu'ya yapılan silâh sevkiyatı konusunu ele alan bir makale için bk.,Metin AYIŞIĞI, agm.,s. 83-104.

soysuzu, Kolbaşı İsmail” adındaki bir yurtsuzdur. Ancak, şikâyet haberi önceden öğrenildiği için mavnalara saman yüklenmiş ve bu şekilde İngilizler silâhları o gece yakalayamamışlardır⁴⁴. İngiliz Kaptan Gordon’un ikinci yakalama girişimleri de sonuçsuz kalmıştır. Çünkü Ali Osman silâhlarla birlikte yakalanmamak için Değirmenciyanlara ait olan motoru yakmıştır⁴⁵.

İşgal günlerinde bir İngiliz polisinin öldürülmesi nedeniyle Ali Osman Kâhya’nın Büyükdere’deki evi basılmış ve kâhya günlerce saklanmak zorunda kalmıştır. Kâhya, bu gergin ortama rağmen, Zeytinburnu silâh fabrikasında bulunan Yüzbaşı Halil Bey’le anlaşarak Anadolu’ya yeniden silâh sevkiyatını plânlamıştır. Rizeli Mustafa, Kolbaşı İsmail’le arkadaşlık kurarak Karamürsel’den Zeytinburnu’na silâh taşınacağı gece, hedef saptırarak Boğaz’ın Karadeniz girişini (Rumeli Fenerinin ilerisi) güya ihbar etmiştir. İngiliz torpidoları bu bölgede nöbet beklerken, Kâhya; üç mavna ve Rizeli Bahrinin Hüdavendigâr adlı motoruyla Zeytinburnu’na çoktan yanaşmıştır. Yüzbaşı Hayri Bey de bu gece ailesiyle yolculuğa katılmıştır. Çünkü İngilizler bu Türk subayını kara listeye almışlardır. Hayri Bey’ de Kroker zindanına gitmemek için, bu gece Anadolu’daki kardeşlerinin yanına; Yalkın’ın deyiimiyle “İstiklâl Kâbesine” kavuşmak üzere yola çıkmıştır⁴⁶.

Bu tarihlerde İngilizler, İstanbul’da Anadolu hareketine destek veren Türk gençleri yakalamakta ve Kroker veya Arapyan hanındaki zindana atmaktadırlar⁴⁷. Hele hele kendilerine yanlış bilgi veren Rizeli Mustafa aradıkları önemli şahıslardan birisidir. Bu ortamda Beyoğlu’nda Meyit yokuşunu tırmanan Hemşinli Mehmet’i gören Zeytin Ermenilerinden Sarı Onnik ve yanındaki resmî kıyafetli iki polis, Mehmet’e yaklaşmış ve; “Mehmet Ağa, nerelerde sizin kâhya. Derisine ot doldurulacağını anlayınca karı gibi sıvıştı. Çarşaflan mı geziyor şimdi” diyerek, onu aşağılamışlardır. Bu kelimeleri sarf eden Ermeni ve etrafındakiler, bu tarihlerde birçok Türk’ün canını yakmaktadırlar⁴⁸. Ancak, Hemşinli kendisine yapılan küfrün yanı sıra, Kroker Zindanına götürüleceğini anlayınca, Onnik’in işini gecenin karanlığında bitirmiştir. Bu olayların olduğu gecede, Mepavrili İbrahim, tophanede ayarladığı bir usta vasıtasıyla tüfekleri Kâhya’ya ulaştırmıştır. Eşref usta da altı tane mavzer mekanizmasını ahırlarda yatıp kalkan arabacı Hüsameddin ile Kâhya’ya göndermeyi başarmıştır⁴⁹.

⁴⁴ M. Sıfır, “Korsan Kara Mehmed’in Hatıra ve İtirafı-22”, **Yeni Sabah**, No. 301, 7 Mart 1939, s. 2

⁴⁵ M. Sıfır, “Korsan Kara Mehmed’in Hatıra ve İtirafı-21”, s. 2.

⁴⁶ M. Sıfır, “Korsan Kara Mehmed’in Hatıra ve İtirafı-24”, **Yeni Sabah**, No. 303, 9 Mart 1939, s. 2.

⁴⁷ Bu zindanda sorgulanan şahıslardan birisi de Tophane’de Ambarı bulunan ve top kapsülleri sandıklarını Bursa’ya aktaran Emin Efendi’dir. Ambarda, Bekir Sami Bey’in Emin Efendi’ye hitaben yazdığı takdir belgesi bulunmuş ve İngiliz Binbaşı Moris, Emin Efendi’yi sorguladıktan sonra zindana attırılmıştır. Geniş bilgi için bk., M. Sıfır, “Korsan Kara Mehmed’in Hatıra ve İtirafı-43”, **Yeni Sabah**, No. 322, 28 Mart 1939, s. 2.

⁴⁸ M. Sıfır, “Korsan Kara Mehmed’in Hatıra ve İtirafı-25”, **Yeni Sabah**, No. 304, 10 Mart 1939, s. 2.

⁴⁹ M. Sıfır, “Korsan Kara Mehmed’in Hatıra ve İtirafı-26”, **Yeni Sabah**, No. 305, 11 Mart 1939, s. 2.

1919 yılı ortalarında gerçekleşen bu malzeme sevkiyatı işinde Ali Osman Kâhya; başarılı bir şekilde silâh ve mühimmatları önce Yalova'ya, oradan da Bursa'ya aktarıyordu. Kâhya'nın, Bursa'daki fırka kumandanı Bekir Sami (Günsav) Bey'e silâh getirdiğini, işgal güçleri olaydan bir hafta sonra ancak, öğrenebilmişlerdi. İhbarı yapan şahıs ise, Hürriyet ve İtilâf Fırkası üyelerinden olan Celâleddin adındaki bir hocadır⁵⁰. Aynı şahıs, Hopalı Kâzım'ı Kabataş iskelesinde bir sandık dolusu mavzerle birlikte yakalatmayı başarmıştır. Yalkın'ın verdiği bilgilere göre, "bu dinsiz Hocanın" cezasını ise, kardeşi Nazım kendi elleriyle vermiş, Üsküdar'la Beşiktaş arasında boğduktan sonra denize atmıştır. Ancak, bu alçak hocanın ispiyonları yüzünden Anadolu'ya silâh sevkiyatında büyük başarı sağlayan Ali Osman Kâhya, bir süreliğine Ankara'ya gitmek zorunda kalmıştır. Kâhya ile birlikte yurduna kul olmuş babayiğitler arasında İstanbul Mavnacılar Cemiyet Reisliğinde bulunmuş olan Mehmet, üyelerinden Abdullah Reis, Çoban Recep, Hocoğlu Mehmet, Anafor Ahmet gibi isimler bulunmaktadır. M. Razi'ye göre, bunların yanı sıra üç beş kurşuluk menfaatleri için "vatanını, vicdanını satanlar da yok değildi. Sosyalist Hilmi, Kolbaşı İsmail, Rizeli Hafız" gibi isimler düşman istihbaratlarına çalışan bu türden şahıslardır⁵¹.

M. Razi Bey'in anlatmış olduğu hatıralarından birisi de, 29 Mart 1921 tarihinde gerçekleşmiştir⁵². Haliçten açıldıkları Marmara Denizindeki Boz Burun açıklarında; polis olarak görev yapan M. Razi Bey'in "Akyüzlüler" adını verdiği vatansever isimlerle (Hopalı Bekir, Miyavrili İbrahim, Sürmeneli Zekeriya, Silivrili İzzet, Paçacı İsmail ve Tilki Nuri gibi) birlikte, arızalanmış motor numarasıyla iki işgal motorunu ele geçirmeleri olayıdır⁵³. Bu olayda işgal güçlerinin bazı küçük deniz araçlarını batırmışlardır. Yaşanan bu gelişmenin ardından kendilerini boğazın sularına atarak oradan arkadaşlarıyla Anadolu Hisarında buluşmayı başarmışlardır. Yine, 4 Nisan akşamı vapurla İstanbul'a gitmeye çalışan M. Razi Bey, İngilizler tarafından yakalanacak ve Kroker'de Miralay Ballar Karargâhınının 1 no'lu zindanına atılacaktır⁵⁴. Çavuş Briton'un işkencesine maruz kaldıktan sonra, kendi ifadesiyle Batı medeniyetinin hangi anlamlar taşıdığını konusunda bizzat fikir

⁵⁰ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-28", **Yeni Sabah**, No. 307, 13 Mart 1939, s. 2.

⁵¹ Gös. Yer.

⁵² Bilge Criss de bu tarihlerde İstanbul'dan Anadolu'ya kaçınan silah oranlarında artış görüldüğüne dikkat çeker. Felâh, İmalât-ı Harbiye, Muavent-i Bahriye gibi teşkilatların faaliyetlerinden bahseder. Bilgi için bk., Bilge CRİSS, **İşgal Altında İstanbul 1918-1923**, İletişim Yay.,3. bsk., İstanbul 2000, s. 197-207.

⁵³ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-31", **Yeni Sabah**, No. 310, 16 Mart 1939, s. 2. Sıklad ve Kosmos adındaki iki işgal motorudur. Bu iş için M. Razi Bey, Aleko adında bir Rum'u 250 liraya satın almıştır.

⁵⁴ Aslında 4 Nisan 1921 tarihi Mütteliklerarası Kontrol Komisyonunun haftalık toplantısını yaptığı gündür. Bu toplantıda Albay A. N. Bekwith, kontrol altında tuttukları İstanbul'da çok ciddi boyutlarda silah kayıpları olduğunu belirtmiştir. Bk., Bilge CRİSS, **İşgal Altında**, s. 185; Anadolu hareketine önemli katkılar sağlamış olan komitacı Fuat Balkan'ın hatıralarında bahsettiğine göre, işgal güçlerinden kaçarken M. Razi Bey'in evinde saklanmış ve hatta bir aralık Razi Bey'in evi İngiliz ve Yunan askerlerince aranmıştır. Geniş bilgi için bk, **İlk Türk Komitacısı Fuat Balkan'ın Hatıraları**, s. 106-107.

sahibi olmaya başlayacaktır. M. Razi, Nisan ayının son günlerinde Kroker Mahkeme Reisinin yardımcısı olan Binbaşı Bovur'un karşısına çıkacaktır⁵⁵. İddiaya göre, Kara Mehmet (M. Razi), "şehrin asayiş ve intizamı ve mütteliklerin âli menfaatlerini bozacak hareketlerde" bulunmak suçundan sorgulanmıştır⁵⁶. Bu aşamada ise, millî teşkilat; Hopalı Bekir vasıtasıyla Kara Mehmet'in tutuklanmasından 34 gün sonra, Gürcü Yorgiyeviç'le ona, bir miktar parayla beraber mektup ulaştıracaktır⁵⁷. Gardiyan Yorgiyeviç ise, Kara Mehmet'in kaçmasına göz yuman şahıs olacaktır. Bir hafta sarık ve cüppeyle dolaşan Kara Mehmet, Sirkeci civarında dolaşırken; (Salkımsöğütte) Yozgatlı Yüzbaşı Ahmet Efendi ile karşılaşacaktır. M. Razi Bey'in verdiği bilgilere göre İstanbul'da bir nakliye bölüğünün kumandanı olan Ahmet Efendi, İstanbul'daki önemli Millî Mücadele kahramanlarından birisidir. Anadolu'ya silâh aktarımı işinde önemli hizmetleri geçmiş olan bir şahıstır⁵⁸.

Yukarıda anlatılan olay bundan sonra şu şekilde gelişecektir: M. Razi Bey, hoca kılığında dolaşırken, Hürriyet ve İtilafçı Sait Molladan yardım alan Nazif Bey'le bağlantı kurmuştur. Nazif Bey, hoca zannettiği M. Razi Bey'e Anadolu hareketinden ve millicilikten bahsetmektedir. Ona göre, bu hareket halifeliğe ve şer'i hükümlere karşı olan bir davranıştır. Onun için Nazif, (hoca!) M. Razi'yi Yüzbaşı Ahmet Bey'i izlettirmekle görevlendirmiştir. M. Razi Bey ise, bu yolla esas Nazif gibi düşünen Hürriyet ve İtilâfçuları oyuna getirmenin peşindedir⁵⁹. Nazif Bey'i yanlış yönlendiren M. Razi Bey, Edirnekapı'dan silâh sevkiyatı yapılacağı bilgisini vermiş ve bu şekilde Nazif'in Sait Molla'yla görüşmesini sağlayarak, Sait Molla'nın bulunduğu yeri de tespit ettirme başarısını göstermiştir. Kayserili Ali Onbaşı ise, Nazif'i takip eden şahıstır. Nazif ise, silâh taşınacağı bilgisini verdiği için bir miktar parayı da ödül olarak Sait Molla'dan almıştır. Ancak, oyunun sonunda Nazif ele geçirilecek ve vatan hainliğinin hesabı sorulacaktır⁶⁰.

Millî teşkilat üyelerinin İstanbul'dan Ereğli'ye silâh sevk ettikleri sıralarda, zaman zaman İngiliz gemileriyle yakın ve tehlikeli temasları olmakta, bazı vatanseverler de top atışları sırasında hayatlarını kaybetmektedirler. M. Razi Bey'in verdiği bilgilere göre, vatansever şahıslar, yurtları için göreve giderken; sanki ölümüne değil, düğüne gider gibi gitmektedirler. Bu sevkiyatlar sırasında, hep birlikte söyledikleri parolaları ise, "Yaşasın Türklük, Var Olsun Mustafa Kemal"dir⁶¹. Top

⁵⁵ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-34", **Yeni Sabah**, No. 313, 19 Mart 1939, s. 2.

⁵⁶ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-35", **Yeni Sabah**, No. 314, 20 Mart 1939, s. 2.

⁵⁷ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-28", **Yeni Sabah**, s. 2.

⁵⁸ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-36", **Yeni Sabah**, No. 315, 21 Mart 1939, s. 2.

⁵⁹ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-37", **Yeni Sabah**, No. 316, 22 Mart 1939, s. 2.

⁶⁰ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-38", **Yeni Sabah**, No. 317, 23 Mart 1939, s. 2;

M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-39", **Yeni Sabah**, No. 318, 24 Mart 1939, s. 2.

⁶¹ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-41", **Yeni Sabah**, No. 320, 26 Mart 1939, s.

2. M. Razi Yalkın'ın verdiği bilgiye göre, Galata İstavroz Hanında (adı belirtilmeyen) gizli bir düşman teşkilatı faaliyet göstermektedir. Sadece Cemal, Fettah, Fevzi, Ekrem, Muzafer ve Cemil gibi bazı şahıs adları verilmiştir. Bu isimlerden bazıları Nigehbân Cemiyetinin kurucuları arasında olduğundan buradaki teşkilatın bu cemiyetle bağlantılı olduğu söylenebilir.

ve silâh sevkiyatları sırasında MM Grubu amiri olan Hekimzâde Mehmet Bey'le de koordineli olarak çalışan M. Razi ve arkadaşları, çevrelerindeki Rumlardan Zaharyadin(s) tarafından Galata civarında tespit edilmiş ve Emanuel adında bir Yunan Subayı tarafından takibe alınmışlardır. Bu haberi M. Razi'ye bildiren ise, yine Rum arkadaşlarından birisi olan Aleko⁶²'dur. Bu nedenle o gün gerçekleştirecekleri silâh taşıma işini ertelemek zorunda kalmışlardır⁶³. Ancak, M. Razi ve arkadaşlarının yakalanma girişimi fiyasko ile sonuçlanmıştır. İkdâm gazetesinde verilen habere göre, Bostanbaşı Karabaş Mahallesi Dere sokağında Emanuel adındaki Giritli bir Yunanlı zabıt vurulmuş ve cesedi bulunmuştur. Gerçekte Emanuel'i vuran şahıs ise, M. Razi Bey'i kurtaran teşkilatçı İbrahim Efendi'dir⁶⁴. Bu olayın ardından İngiliz İşgal Orduları Komutanı General Harrington'un da müdahalesi sonucu Mavnacılar Cemiyetinin kiraladığı (kaptanı Ateşzâde Hasan Efendi olan) Semere İstimbotu silâhlarıyla birlikte yakalanmıştır⁶⁵.

Kara Kemal⁶⁶ olarak da bilinen M. Razi, o sıralarda Harbiye Nazırlığı yapmış olan Ziya Paşa'nın yaveri Yüzbaşı Kamil Bey'in çok vatansever bir şahıs olduğunu belirtirken, Pontusçularla mücadele eden Topal Osman Müfrezesinden bazı şahıslarında silâh temini için kendisiyle temas sağladıkları konusuna dikkat çeker⁶⁷. Anadolu'ya silâh ve cephaneye sevkiyatında önemli rol oynayan şahıslardan biri olan Salih Efendi, İngiliz yüzbaşısı Benet tarafından sorgulanmıştır. M. Razi'ye göre, Salih Efendi'yle birlikte bazı arkadaşlarının yakalanmasını sağlayan şahıs, eski mutasarrıflardan Ertuğrul Şakir'dir. İngiliz Komutana yardım eden tanınmış diğer iki sima ise, (Nemrut) Mustafa (Paşa) ve onun ekibinden olan Süleymaniyeli Hakkı'dır⁶⁸.

Hatıralarda değinilen bir diğer konu ise, Hilâfet Ordusu (Kuvâ-yı İnzibatiye) adına yapılan çalışmalardır. M. Razi'nin anlattıklarına göre; Vahidettin ve Süleyman Şefik'in, Ahmet Anzavur'a teşkil ettirdiği Hilâfet ordusu için, insan ve malzeme toplanması amacıyla Harbiye Nezaretinin önüne çadırlar kurularak, buralara yeşil ve kırmızı sancaklar asılmıştır. Burası adeta tekke bahçesini

⁶² H. Toker'in çalışmasında *Rum Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin* eski üyesi olarak belirttiği Aleko adlı şahıs büyük ihtimalle M. Razi'nin bahsettiği isim olmalıdır. Bk. Hülya TOKER, **Mütareke Döneminde İstanbul Rumları**, s. 155-156.

⁶³ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-44", **Yeni Sabah**, No. 323, 29 Mart 1939, s. 2. Mustafa M. Razi ve Mipavrilî İbrahim gibi teşkilat üyelerinin uğradığı mekanlardan birisi Galata rıhtımındaki (1939'daki adıyla) Geyikli Kahvedir.

⁶⁴ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-45", **Yeni Sabah**, No. 324, 30 Mart 1939, s. 2. M. Razi'nin bahsetmiş olduğu olayın 10 Mart 1921 tarihinde gerçekleşmiş olma ihtimali yüksektir. Bilge Criss'in verdiği bilgiye göre bu tarihlerde İngilizler tarafından Kemalist orduya ait 264 sandık cephaneye taşıyan bir deniz motorunun yakalanışından bahsedilmektedir. Bu konu için bk., Bilge CRİSS, **İşgal Altında**, s. 184.

⁶⁵ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-45", **Yeni Sabah**, No. 324, 30 Mart 1939, s. 2

⁶⁶ İttihat ve Terakki Fırkasının işe Nazırlarından birisinin adıda Kara Kemal'dir. Burada isim benzerliği vardır. Bu şahısla ilgili bir değerlendirme için bk. Hasan İzzettin DİNAMO, **Kutsal Barış-Ulusal Kurtuluş Savaşı Sonrasının Gerçek Hikayesi**, C. 2, Tekin Y.evi, İstanbul 1996, s. 206-207.

⁶⁷ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-46", **Yeni Sabah**, No. 325, 31 Mart 1939, s. 2.

⁶⁸ M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı-49", **Yeni Sabah**, No. 328, 3 Nisan 1939, s. 2.

andırmaktadır ve “sürü sürü yobazlar” bulunmaktadır. Kalabalığın ortasında Dürrizade Esseyid Abdullah “haininin” fetvaları, Damat Ferit “rezilinin” beyannameleri bağıra bağıra okunmakta; bu orduya katılanların cennete gireceği vaadi verilmektedir. Onlara göre, millî kuvvetlere katılanlar kâfirdir ve cehenneme atılacaklardır. M. Razi ve arkadaşları bu ortamda Hilafet Ordusundan sorumlu olan Erkân-ı Harp Miralayı Ahmet Refik’in başçavuşlarından olan Sökeli Kadri’yi ayarlamışlar ve bu şahıs M. Razi’ye; İzmit’e 800 çift postal, matara ve elbise sevk edileceği bilgisini vermiştir⁶⁹. M. Razi; Hemşinli Nuri ve Hoca Bekir’in de içinde bulunduğu arkadaşlarıyla birlikte bu malzemeleri ele geçirip Anadolu’ya aktarmışlardır⁷⁰. Ancak, daha sonra İngilizler tarafından malzeme ve silâhlarla birlikte yakalanarak Arapyan Hanına götürülerek sorgulanacaklardır⁷¹. Burada gördükleri işkencelerden sonra, Salih Efendi’nin parayla ayarladığı avukat Leon Efendinin girişimleri sonucunda; Arapyan Hanından Nemrut Mustafa Paşa divanına götürülme bahanesiyle kurtarılacaklardır⁷².

M. Razi, belli bir süre Sait Molla’nın yanına giderek ondan bilgi almaya çalışmış, ancak tanınmasından sonra Sirkeci taraflarına bir daha uğramamıştır.

Bu bölümde verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Mustafa Razi, Anadolu hareketine büyük katkılar sağlamış olan bir şahıs olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun Vahidettin ve diğer siyasi gruplarla ilgili verdiği bilgiler de, aşağıda görüleceği üzere dönemin özelliklerinin bilinmesi açısından dikkat çekicidir.

C. Vahidettin-İttihatçılar ve İtilafçılar

Mustafa Razi’nin üzerinde durduğu diğer konulardan birisi de, son Osmanlı padişahı olan Vahidettin’le ilgili olarak yaptığı tespitlerdir. Abdülmecid’in 6. oğlu olan şehzade Vahidettin’e abisinin ölüm haberi (3 Temmuz 1918) Enver Paşa tarafından iletilmiş ve hemen ardından Enver Paşa’yla birlikte Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi ve Talat Paşa’dan oluşan heyet Vahidettin’i Çengel Köy Sarayında ziyaret etmişlerdir⁷³. M. Razi’ye göre Abdülmecid, oğlu Vahidettin’in eğitimine pek önem vermemiş ve hatta onun uğursuz olduğuna inanmıştır. M. Razi, buradaki değerlendirilmesinde biraz daha ileriye giderek, 600 senelik Osmanlı Devletinin dağılma faturasını da sadece Vahidettin’e çıkarmıştır⁷⁴.

M. Razi, o dönem duyduklarından hareket ederek Vahidettin’in, ağabeyi II. Abdülhamit’in istibdat politikasını sevmediğini, onun için de meşrutiyet lehine

⁶⁹ M. Sıfır, “Korsan Kara Mehmed’in Hatıra ve İtirafları-50”, **Yeni Sabah**, No. 329, 4 Nisan 1939, s. 2.

⁷⁰ M. Sıfır, “Korsan Kara Mehmed’in Hatıra ve İtirafları-51”, **Yeni Sabah**, No. 330, 5 Nisan 1939, s. 2.

⁷¹ M. Sıfır, “Korsan Kara Mehmed’in Hatıra ve İtirafları-52”, **Yeni Sabah**, No. 331, 6 Nisan 1939, s. 2.

⁷² M. Sıfır, “Korsan Kara Mehmed’in Hatıra ve İtirafları-54”, **Yeni Sabah**, No. 333, 8 Nisan 1939, s. 2.

⁷³ M. Sıfır, “Vahidettin-1-Sultan Reşadın Ölümü Halefi Vahidettin’e Nasıl Haber Verildi?”, **Yeni Sabah**, No. 448, 1 Ağustos 1939, s. 2.

⁷⁴ M. Sıfır, “Vahidettin-2- Vahidettin’in Doğuşunda Bile Bir Şaamet Hissedilmişti”, **Yeni Sabah**, No. 449, 2 Ağustos 1939, s. 2.

girişilen isyan hareketlerini desteklediği konusuna dikkat çeker⁷⁵. Sultan Abdülaziz'in oğlu Yusuf İzzeddin'in vefatıyla hiç beklemediği padişahlık kapısının açıldığını, ancak 56 yaşındaki padişahın iki aşkının "kadın ve saltanat" olduğu konusuna vurguda bulunur⁷⁶. Vahidettin'in ilk padişah olduğu günlerde Sadrazam Talat Paşa, Dâhiliye Nazırı İsmail Canbulat Bey'e özet olarak şunları söylemiştir: Sultan Mehmet Reşat dinine ve milletine sadık bir padişaktır. Vahdettin'in ise, kendilerine karşı (İttihat ve Terakkiye) gizli bir kını ve husumeti vardır. Çünkü, önceden Kürt Şerif Paşa, Miralay Sadık ve Gümülcineli İsmail gibi Hürriyet ve İtilafçılarla muhabere içerisindedir⁷⁷. Hatta Mevlanzâde Rifat'ın Paris'te çıkardığı *Serbesti* gazetesini de gizli yollardan İstanbul'a getirtip okuduğu bilinmektedir. Şehzade Yusuf İzzettin'in intiharı ise karışıktır⁷⁸. Padişah, Enver Paşa ve İttihat ve Terakki'ye karşıdır. Bu nedenlerden dolayı Vahidettin'in sarayına girip çıkan herkes takip edilmelidir. Bu konuşmanın ardından sarayı takip konusunda ön plana çıkan isim ise Cavit Efendi olacaktır⁷⁹.

M. Razi'nin verdiği bilgilere göre, İttihatçılar saraya yerleştirilecek hafiye konusunda tartışmışlar ve Enver Paşa'nın önerisiyle, 31 Mart hadisesinde İstanbul'a gelen hareket ordusunun kumandanlarından şehit Muhtar'ın yengesi, Galata Gümrük Başmüdürü Nail Bey'in Hanımıyla görüşme kararı almışlardır. Tevfik Bey'in ise, başmabeyine gelebileceğinden onunla temasa geçilmesi konusunda hemfikirdirler⁸⁰. Vahidettin ise, padişah olduğu günlerde, şehzade Abdülmecid'e fazla güvenmemekte ve onun ittihatçılarla arasının iyi olduğuna inanmaktadır. Çünkü, Vahidettin'in daire müdürü olan Refik Bey'i başmabeyine alma fikrine, Abdülmecid karşı çıkmıştır. Bu durum Vahidettin'in şüphelerini iyice arttırmıştır. Vahidettin'in İttihatçılara karşı olan tavrını ise M. Razi, padişahı tebrike gelen kardeşi Mediha Sultanın (Damat Ferit'in hanımı) cümleleriyle verir. Buna

⁷⁵ Tahsin Paşa, Yıldız Hatıralarında, Vahidettin'in diğer şehzadeler gibi olmayıp sık sık Sultan Abdülahimle görüşüğünü, padişahın havadis meraklısı olduğundan, bu görüşmelerin uzun sürdüğünü belirtir. Ancak, Vahidettin'in öteden beri söylediği çok şeylerin aslının çıkmadığını da dikkat çeker. Bk., **Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları Sultan Abdülhamid**, Boğaziçi Yay., 4. bsk., İstanbul 1996, s. 384-385.

⁷⁶ M. Sıfır, "Vahidettin-3- Vahidettin'in Çocukluğu Nasıl Geçti, Nasıl Yetiştirildi?", **Yeni Sabah**, No: 450, 3 Ağustos 1939, s. 2.

⁷⁷ Miralay Sadık ve Gümülcineli İsmail, 21 Kasım 1911 tarihinde ilk defa kurulan Hürriyet ve İtilâf Fırkasının İdare Meclisi azası olarak padişaha verilen listede bulunmaktadır. Geniş bilgi için bk., Ali BİRİNCİ, **Hürriyet ve İtilâf Fırkası-II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar**, Dergâh Yay., İstanbul 1990, s. 48-57.

⁷⁸ M. Razi, Yusuf İzzettin'in ölümüyle ilgili olarak şunları söyler: Babası Abdülaziz gibi bir buhran neticesi intihar etmiştir. Vahdettin bunu bilmesine rağmen, bu olayı İttihatçılar yapmış gibi göstermeye çalışmaktadır. Bu şekilde İttihatçılardan intikam alma peşindedir. Çünkü, ona göre, İttihatçılar şehzade Salahaddin Efendi'yi (V. Murat'ın oğlu Mehmet Selahattin) tahta geçireceklerdir. Bk. M. Sıfır, "Vahidettin-6- Vahidettin Yusuf İzzettin'in Katledildiğine Kanidi", **Yeni Sabah**, No: 453, 6 Ağustos 1939, s. 2.

⁷⁹ M. Sıfır, "Vahidettin-4- Sultan Reşad'ın Cenaze Merasimi Nasıl Yapıldı?", **Yeni Sabah**, No: 450, 3 Ağustos 1939, s. 2. Cavit Efendi Talat Paşa'nın muhafızlarından birisidir. Bk., M. Sıfır, "Vahidettin-5- Talât ve Enver Paşalar Arasında Mühim ve Meraklı Bir Konuşma", **Yeni Sabah**, No: 450, 3 Ağustos 1939, s. 2

⁸⁰ M. Sıfır, "Vahidettin-5", s. 2.

göre Mediha Sultan Vahidettin'e şunları söylemiştir: Kardeşim, İttihatçılara inanmayınız. "Bu hamiyet ve hürriyet inhisarcılarına, bunlar saltanat-ı seniyenizin hakimiyetine, milletin mukadderatına musallat olmuş âfetlerdir. Uzun söze ne hacet. işte hükümet ve devletin vaziyeti, işte milletin bilhassa ayan ve mebusanın hürriyeti. Bu türedilerin bütün fikir ve emelleri efkârı umumiyeyi uyutmak, yalnız kendilerini bu vatan ve milletle meşgul göstererek samimiyeti başkalarından kıskanmak, hürriyet ve meşrutiyeti kendilerine münhasır bırakmak ve zevale doğru sürükledikleri zavallı Osmanlıyı boğup atmaktır." Enver Paşa bu taht ve saltanata sahip çıkacaktır. Bu sözler üzerine Vahidettin, kardeşine merak etmemesini, savaş bitince gerekeni yapacağını söylemiştir⁸¹.

M. Razi'nin, Mediha Sultanın ağzından aktardığı bilgilere göre, Damad Ferit'le dostu Ahmet Rıza bir sohbetlerinde sarayın başmabeyinciliğine Lütfi Simavi⁸² ve başkâtipliğine de Refik Bey'in getirilmesi konusunu görüşmüşlerdir⁸³. Bu sıralarda Enver Paşa ile görüşen Vahidettin; Orduya bir beyanname yayınlayacağını, ardından başkumandanlık vekâletini uhdesine alacağını ve Lütfi Simavi Bey'i de başmabeyinciliğine getireceğini söylemiştir. Bu konularda Padişah'tan, kendisinden habersiz hareket edilmemesini isteyen Enver Paşa, Lütfi Simavi'nin İttihat ve Terakki'ye kısmen muhalifliği olmasına rağmen, rejimden yana olması nedeniyle onun saraydaki görevine getirilmesinde herhangi bir sakınca görmemiştir⁸⁴.

Vahidettin, padişahlığının ilk aylarında kardeşi Mehmet Reşat'ın saraydaki mirasına el koymak istemiş, bununla birlikte Musul petrolerinden dolayı devlete ait olan tapuları üzerine alma düşüncesinde olmuştur. Bu konudaki yardımcısı ise, İngilizlerden yardım alabileceğini söyleyen eniştesi Damat Ferit olmuştur⁸⁵. Hazine ustasından kasaların anahtarlarının Vahidettin tarafından alınmasından sonra, mabeyin başkâtibi Ali Fuat Bey'le, yeni hassa umum müdürü ve mabeyincisi Refik Bey, defter kayıtlarını kontrol etmişler ve ardından yaklaşık 30 bin lira para ve bazı kıymetli eşyaları Padişahın kontrolüne vermişlerdir⁸⁶. Verilen bilgilere göre bu şekilde Vahidettin, yeğenlerini mirastan mahrum bırakmış oluyordu.

⁸¹ M. Sıfır, "Vahidettin-6- Vahidettin Yusuf İzzettin'in Katledildiğine Kanidi", **Yeni Sabah**, No: 453, 6 Ağustos 1939, s. 2.

⁸² Aslında Damat Ferit Lütfi Simavi'yi, Lütfi Simavi de D. Ferit'i pek sevmemektedir. L. Simavi, Mehmet Reşat'ın başmabeyinciliğini yaparken bir ara D. Ferit'i M. Reşatla (fırkacılık konusundan dolayı) görüştürmekte güçlük çıkarmıştır. Geniş bilgi için bk. M. Sıfır, "Vahidettin-14- Lütfi Simavi Beyle Damat Ferit Arasındaki Münafere", **Yeni Sabah**, No. 461, 14 Ağustos 1939, s. 2; Lütfi Simavi'nin hatıralarındaki bilgiler bu tespitleri doğrulamaktadır. Bilgi için bk., Lütfi Simavi, **Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim, Sultan Mehmet ve Reşad Hanın ve Halifenin Sarayında Gördüklerim**, Örgün Y.evi, 2. bsk., İstanbul 2004, s. 176-180.

⁸³ M. Sıfır, "Vahidettin-7- Vahidettin ile Mediha Sultan Arasında Bir Görüşme", **Yeni Sabah**, No: 454, 7 Ağustos 1939, s. 2.

⁸⁴ M. Sıfır, "Vahidettin-8- Talât Paşa da, Enver Paşa da Vahdettin İçin Aynı Fikirde İdi", **Yeni Sabah**, No: 455, 8 Ağustos 1939, s. 2.

⁸⁵ M. Sıfır, "Vahidettin-9- Vahidettin Derhal Bütün Şehzadelere Muhalif Bir Cephe Almıştı", **Yeni Sabah**, No: 456, 9 Ağustos 1939, s. 2.

⁸⁶ M. Sıfır, "Vahidettin-10- Vahidettin Hazinedar Ustayı İsticvabda Devam Ediyordu", **Yeni Sabah**, No. 457, 10 Ağustos 1939, s. 2.

Vahidettin, padişahlık makamına gelmeden önce şehzadeliliği döneminde, Rum ve Hristiyan azınlıklarla iyi ilişkiler kurmuştur. Diyamondi adındaki Rum tüccar, Vahidettin'in Avrupa ile olan ilişkilerini ayarlamıştır. Avrupa'da firarda bulunan Prens Sabahattin ve Şurayı Devlet Reisi Said Paşazâde Şerif Paşa hakkındaki bilgileri de bu Rum vatandaş Padişaha sızdırmıştır. Ayan üyesi Rum asıllı Logofet, Vahidettin'in patrikhane ile olan ilişkisini sağlarken, Damat Ferit de, Aristidi Paşa⁸⁷ ve Azeryan Efendi vasıtasıyla, azınlık unsurlarını padişah olan Vahidettin'in etrafında toplamaya çaba sarf etmiştir⁸⁸. Buraya kadar olan gelişmelere bakılacak olursa, Vahidettin ve Damat Ferit'in gizli olarak İttihatçılara karşı bir güç birliği sağlama yolunda beraber hareket ettikleri açıkça görülmektedir.

Vahidettin, padişah olmadan bir rüya görmüş ve bu rüyayı yorumundaki isabetten dolayı Mediha Sultan Şeyh Kasım'ı saraya aldırırken, bu arada M. Razi'nin fikrine göre, Lütfi Simavi de (kendisi pek sitemediği hâlde) başmabeyinciliğe getirilmiştir⁸⁹. Ancak L. Simavi, vatanın sürüklendiği tehlikeyi gören, milletin akıbetini düşünen bir vatanseverdir. Bir gün Padişah, L. Simavi'ye, kararımı verdim; *"bunları kendi keyiflerine bırakmayacağım. Ordumuzu Enver'in oyuncağı olmaktan kurtaracağım, başkumandanlığı uhdeme alacağım"* demiş ve Refik Bey de hemen bu haberi telefonla Damat Ferit'e iletmiştir⁹⁰.

Damat Ferit bir taraftan L. Simavi'yi devre dışı bırakmaya çalışırken, bir taraftan da Hürriyet ve İtilâf Fırkasının teşkili için Balta Limanındaki konağında yoğun bir mesai harcamaktadır. Zeki Bey⁹¹ ve İhsan Bey bu konuda sürekli fikir alışverişinde bulunduğu iki isimdir. Parti kurma işine, Aristidi Paşa, Azeryan Efendi, Lefoget ve Seyit Abdülkadir Efendi çoktan beri destek vermektedirler. Müşir Fuat Paşa parti işini reddetmiş, Ahmet Rıza ise, sadrazamlık makamı karşılığı bu işte çaba harcamaktadır. İtilafçılara göre fazla geç kalınmadan, İttihatçılar tarafından yoksulluğa itilmiş fukaradan halifenin de manevî gücü kullanılarak faydalanılmalıdır⁹².

Yeni parti çalışmaları yapılırken, bu sıralarda Cenevre'de olan Dersim Mebusu Lütfi Fikri, Vahidettin'in İttihatçılara karşı olan duruşunu bildiği için, padişaha 28

⁸⁷ M. Sadık hatıralarında Aristidi'nin İstanbul'un sayılı hırsızlarından biri olduğunu belirtir. Bk. **Bulgar Sadık Yakın Tarihin En Esrarlı Çehresi**, (Anlatan: M. Sadık Poğda, Yazan: M. Razi Yalkın), Gün Basımevi, 2. baskı, İstanbul 1944, s. 118.

⁸⁸ M. Sıfır, "Vahidettin-11- Vahidettin'in Mevkiini Tarsin Etmek İçin Kurduğu Planlar", **Yeni Sabah**, No. 458, 11 Ağustos 1939, s. 2.

⁸⁹ M. Sıfır, "Vahidettin-12- Vahidettin'in Gördüğü Rüya Tefsir eden Falcının Sözleri", **Yeni Sabah**, No. 459, 12 Ağustos 1939, s. 2.

⁹⁰ M. Sıfır, "Vahidettin-13- Başkumandanlık Meselesi Enver Paşa ile Nasıl Halledilmişti", **Yeni Sabah**, No. 460, 13 Ağustos 1939, s. 2.

⁹¹ Padişahın kayıdır.

⁹² M. Sıfır, "Vahidettin-15- Hürriyet ve İtilâf Fırkasını Canlandırmaya Teşebbüs", **Yeni Sabah**, No. 462, 15 Ağustos 1939, s. 2; Balta Limanında Damat Ferit konağında yapılan toplantılardan Lütfi Simavi de hatıralarında bahseder. Geniş bilgi için bk., Lütfi Simavi, **Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim**, s. 361-364.

Ağustos 1918 tarihinde bir mektup yazmış ve “Restorasyon” talebiyle birlikte, Padişahı meşrutiyet padişahı olmaya ve bu bağlamda meşrutiyet fırkası kurmaya davet etmiştir⁹³. Bu sırada unvanı başkumandanlıktan başkumandanlık erkân-ı harbiye reisliğine tebdil edilen Harbiye Nazırı Enver Paşa Vahidettin’in huzurundan sinirli ayrılıyordu. Çünkü, Damat Ferit’in Balta Limanı’ndaki yalısında cereyan eden parti kurma çalışmalarından haberdardır. Padişah ise kurnazca, bu çalışmaların yapıldığını kabul etmemektedir⁹⁴.

İtilâfçılar cenahındaki gelişmeleri, Enver Paşa’ya ulaştıran kişi tarihçi Ahmet Refik Bey’dir⁹⁵. Bilgilerin kaynağı ise Vahidettin’in miraslarına el koyduğu Damat Celal, Naime Sultan ve Şehzâde Selim Efendi’dir. Ahmet Refik’e bilgileri ulaştıran şahıs ise, Damat Celâl’in Numune-i Terakki Mektebinden hocası olan Ömer Fevzi Efendi’dir⁹⁶. Bu gelişmelerden iyice rahatsız olan Enver Paşa, İsmail Canbulat’ı uyararak, polis müdürünü her şeyin takip edilmesi hususunda sıkılamasını istemektedir. Diğer tarafta ise, Saraya alınan Mısırlı Şeyh İbrahim Kasım, Damat Ferit’ten almış olduğu direktifler sayesinde siyasi hayata çoktan atılmış; Fatih, Beyazıt ve Ayasofya semtlerindeki kahveleri gezerek, gönülleri kırılmış olan halka, softalara ve şeyhlere İttihatçılık karşıtı propagandalar yapmaktadır⁹⁷.

Ahmet Rıza Bey, Âyan üyesi olduktan sonra İttihatçılara karşı olan muhalifliğini arttırmış, Damat Ferit’le daha çok samimileşmiştir. Zaten, Osmanlı Devletini I. Dünya Harbine soktukları için, önceden Enver, Cemal, Talat, Sait Halim Paşa ve Halil Bey’e karşı kızgınlığı vardır. Ayrıca, Ahmet Rıza’nın, Mehmet Reşat döneminde, padişahla arası iyi değildir, çünkü padişah bu görevi Ahmet Rıza’ya fazla görmüştür. Bu nedenle ikisinin arası iyi değildir ve birbirilerini sevmemektedirler⁹⁸.

⁹³ M. Sıfır, “Vahidettin-16- Enver Paşa Vahidettin’in Yanından Çıkarken Biraz Sinirli İdi”, **Yeni Sabah**, No. 463, 16 Ağustos 1939, s. 2. Aslında Lütfi fikri, önceden Siyasî hayatta sadece İttihat ve Terakkinin varlığının yanlış olduğunu, başta fırkaların mecliste bulunması gerektiğini söyler. Çünkü, ona göre hakikatin ışığı fikirlerin çarpışmasından doğacaktır. Bk. Lütfi Fikri, **Selânikte Bir Konferans-Bizde Fırka-ı Siyasiye Hâl-i Hâzırı, İstikbâli**, Matbaa-i Ahmed ihsan ve Şürekâsı, İstanbul 1326/1910, s. 3-41.

⁹⁴ M. Sıfır, “Vahidettin-18- Enver Paşa’nın Sözleri Halife Vahidettin’i Şaşırtmıştı”, **Yeni Sabah**, No. 465, 18 Ağustos 1939, s. 2.

⁹⁵ Bu bilgileri mektupla Enver Paşa’ya ulaştıran Ahmet Refik, (Damat Ferit 13 Ağustos 1919’da sadrazam olduktan sonra) aranmakta olan Halil Paşa’yı evinde sakladığı gerekçesiyle, Büyükkada’daki evi basılmış ve Damat Ferit tarafından alçaltıcı hareketlere maruz kalmıştır. Bk. M. Sıfır, “Vahidettin-21-Yıldız Sarayında Görüşülen Gizli Şeyler ve Yapılan Mülâkatlar”, **Yeni Sabah**, No. 468, 21 Ağustos 1939, s. 2.

⁹⁶ M. Sıfır, “Vahidettin-20-Sarayda Cereyan Eden Vakaları Enver Paşa Nasıl Öğrenmişti” **Yeni Sabah**, No. 467, 20 Ağustos 1939, s. 2.

⁹⁷ M. Sıfır, “Vahidettin-21-Yıldız Sarayında Görüşülen Gizli Şeyler ve Yapılan Mülâkatlar”, **Yeni Sabah**, No. 468, 21 Ağustos 1939, s. 2.

⁹⁸ M. Sıfır, “Vahidettin-23-Talât Paşa Hatırına Bir Şey Gelmiş Gibi Silkinerek Gözlerini Açtı”, **Yeni Sabah**, No. 470, 23 Ağustos 1939, s. 2; Padişahın Ahmet Rıza’dan hoşlanmadığı bilgisi için Ayrıca bk., Lütfi Simavi, **Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim**, s. 194.

Bulgarların barış teklifinde buldukları yönünde şayiaların yayılması üzerine, İtilâfçıların iştahı iyice kabarmış, biraz çekinerek de olsa, şevkle yeni planlar yapmaya başlamışlardır. Bu aşamada ortaya farklı fikirler atılmaktadır. Kaymakam Zeki Bey'e göre, sert tedbirler alınmalı İttihatçıların kökü kazınmalıdır. Bunun için, İttihatçıların emekli ettiği zabıtlar kullanılmalıdır. Zeki Bey gibi düşünen Damat Ferit de, ek olarak manevi tesirlerinden dolayı ulema ve şeyhlerin elde tutulmaları gereği üzerinde durmaktadır. İhsan Bey ise, biraz daha temkinli olarak İttihatçıların büyük ihtimalle kaçacaklarını, onun için sert tedbirlere gerek duyulmamasını önermektedir. Zayıf ihtimal de olsa, İkinci bir Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelebileceğinden de söz etmekle birlikte, Ona göre, hükümet hazırlıklarına başlanmalı Tefvik ve Müşir Ahmet İzzet Paşalar şimdiden saraya çağrılmalıdır⁹⁹.

Bu arada 1918 Ağustos'unda İstanbul'da önemli bir misafir vardır. Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı başarılı mücadeleler vermiş ve Vahidettin'e kılıç kuşatmış olan Şeyh Ahmet Sünusi Efendi¹⁰⁰. Padişah bu şeyhin İttihatçılarla arasının iyi olduğunu biliyor, ancak bundan faydalanmak istiyordu. Tam bu sırada, Bulgaristan barış istemiş ve Kral Ferdinand halkın baskısıyla tahttan indirilmiştir. Bunu duyan Vahidettin fenalaşmıştır. Padişah, Şeyh Sünusi'nin fikrini alalım derken, padişaha moral vermeye çalışan Damat Ferit, ona Şeyh Sünusi'den faydalanmaması yönünde telkinde bulunmuştur. Çünkü, Enver'le şeyhin arasının iyi olduğunu bilmektedir. Bir taraftan da İtilâfçılar yoğun bir şekilde, değişik kesimlerden bazı isimleri parti etrafında toplamaya çalışmaktadırlar. Avukatlar arasından seçtikleri isim ise, İstanbul'da bilindiği şekliyle fakir fukaranın hakkını arayan Eyüp Sabri Bey'dir. Eyüp Sabri önceden İttihatçıların programını beğenirken, son zamanlarda uygulamalardaki aksaklıklar nedeniyle onları eleştirmektedir¹⁰¹. Ancak, Eyüp Sabri kendisine getirilen teklifi reddedecektir. Çünkü ona göre, mevcut şartlar içinde Osmanlı'da fırkacılık millete adaletli bir şekilde hizmet vermemektedir. Bazı aksamalara rağmen olaylar Saray ve Damat Ferit'in istediği şekilde gelişmektedir. Hazırlıklarını sürdüren Damat Ferit, Ahmet Rıza'yı Âyan Reisliği konusunda ayartmış, Legofet, Azaryan Beylerle ve Arsitidi Paşa vasıtasıyla da Rum ve Ermeni Mebusları Saray etrafında toplamaktadır.

⁹⁹ M. Sıfır, "Vahidettin-25-Zeki Bey'in Vaziyeti ve Sözleri Herkesi Güldürmüştü", **Yeni Sabah**, No. 472, 25 Ağustos 1939, s. 2.

¹⁰⁰ Şeyh Sünusi, Trablusgarp savaşıdan sonra bir denizaltı ile Teşkilât-ı Mahsusa tarafından İstanbul'a kaçırılmıştır. Milli Mücadele döneminde Kuvâ-yı Milliye Hareketini Anadolu'nun çeşitli yerlerinde konuşmalarıyla destekleyen Şeyh Sünusi'den, Mustafa Kemal Paşa Mecliste yaptığı konuşmada övgüyle bahsetmiştir. Şeyh Sünusi'nin Ankara'ya geldiği günlerde (15 Kasım 1920) Meclis, İsmail Suphi Soysallı'nın ifadeleriyle, memleketin dört tarafının ateş içerisinde olduğu bir dönemde halkçılık programı çerçevesinde emperyalizm ve kapitalizmle yapacağı mücadele sayesinde hâkimiyetin hakiki sahibi olabilecek devletin esaslarını belirlemektedir. Bk., **TBMM Zabıt Ceridesi**, C. 5, 18.11.1336 (1920), s. 407-412.

¹⁰¹ M.Sıfır, "Vahidettin-27-Şeyh Ahmet Sünusi ile Sultan Vahidettin Arasında Bir Konuşma", **Yeni Sabah**, No. 474, 27 Ağustos 1939, s. 2.

Muhalf mebuslar ise çoktan blok halinde padişahın saflarında hazır bir şekilde beklemektedirler¹⁰².

27 Eylül 1918 günü Talât Paşa Almanya'dan dönmüş, Sirkeci İstasyonunda; hünkâr namına başmabeyinci Lütfi Simavi, başkâtip Ali Fuat ve başyaver Miralay Naci Beylerle birlikte Almanya, Avusturya-Macaristan sefir ve memurları sadrazamı karşılamışlardır. Almanya'da gördükleri nedeniyle Talât Paşa'nın morali bozuktur. Ancak, durumu hissettirmemeye çalışmaktadır. O gece, İttihatçıların ileri gelenleri Nuru Osmaniye'de Atif Bey'in konağında toplanmış ve artan endişelerini tartışmışlardır¹⁰³. Karşı tarafta ise, kabine tartışmaları yapılırken, Tevfik Paşa'nın ismi ön plana çıkmaktadır. İhsan Bey ise, Tevfik Paşa'nın kabine için bakan bulamayacağı fikrini savunmaktadır¹⁰⁴.

Damat Ferit'in yalısındaki konuşmalar, Talat Paşa'ya gecikmeden aktarılmaktadır. Bu işi Ferit'in yalısında ütü ve kola işlerini yapan hizmetçi Arife yapmaktadır. Arife, ise komiser Arif'in hanımıdır¹⁰⁵. Bu gelişmeler, Enver ve Talât Paşaları iyiden iyiye telaşa düşürmektedir. Bu gergin ortamda Lütfi Simavi'nin verdiği bilgilere göre, Saraya giden Talât Paşa, Ahmet Rıza'nın Âyan reisliğini kabul etmiş ve bu ziyaret sırasında olası girişimler için gereken önlemleri de aldırmıştır¹⁰⁶. Enver ve Talât paşalar birlikte saraya çıkmışlar ve Müşir Ahmet İzzet Paşa'yı selefleri olarak padişaha göstermişlerdir¹⁰⁷.

Bu ortamda Damat Ferit sadrazam olabilmek için, dalavereler çevirmeye çalışmaktadır¹⁰⁸. Padişahla Ahmet İzzet Paşa'nın konuşması sırasında, Lütfi Simavi Bey'in odasından konuşmaları dinlemeye çalışan D. Ferit yakalanmış ve L. Simavi'den çok kötü azar işitmiştir. Hatta, yapılan tartışmanın ardından L. Simavi Ferit'i tokatlayarak, tekmelemiştir. Durumu öğrenen padişah ise, Ferit'in bu tavrına kızmıştır¹⁰⁹. Bu gelişmelerle birlikte İstanbul işgal altındadır. Ali İhsan Bey

¹⁰² M. Sıfır, "Vahidettin-28-Eyüp Sabri Bey Yerinden Fırlayarak Gelen Misafiri Karşıladi", **Yeni Sabah**, No. 475, 28 Ağustos 1939, s. 2;

¹⁰³ M. Sıfır, "Vahidettin-29-Talât Bey Almanya'dan Memnun Bir Vaziyette Dönmemişti", **Yeni Sabah**, No. 476, 29 Ağustos 1939, s. 2.

¹⁰⁴ M. Sıfır, "Vahidettin-30-Damat Ferdin Huzurunda Yapılan Toplantıda Neler Görüşüldü", **Yeni Sabah**, No. 477, 30 Ağustos 1939, s. 2.

¹⁰⁵ M. Sıfır, "Vahidettin-31-Talât Paşa Saraya Gitmeden Evvel Bütün Tertibatı Aldırmişti", **Yeni Sabah**, No. 478, 31 Ağustos 1939, s. 2.

¹⁰⁶ M. Sıfır, "Vahidettin-32-Talât Paşa Ahmet Rıza Bey'in Âyan Reisliği Tayinini Kabul Etti", **Yeni Sabah**, No. 479, 1 Eylül 1939, s. 2.

¹⁰⁷ M. Sıfır, "Vahidettin-33-Vahidettin Talât Paşa ile Enver Paşaları Derhal Kabul Etti", **Yeni Sabah**, No. 480, 2 Eylül 1939, s. 2. İzzet Paşa Kabinesi 14 Ekim-11 Kasım 1918 tarihleri arasında görev yapacaktır. Kabinenin oluşumu ve gelişmeler için bk., Sina AKŞİN, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele**, C. I, s. 17-78.

¹⁰⁸ Beş dönem kabine kuran Damat Ferit'in ilk Sadrazamlığı ancak 4 Mart-15/16 Mayıs 1919 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Bilgi için bk., Sina AKŞİN, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele**, C. I, s. 195-296.

¹⁰⁹ M. Sıfır, "Vahidettin-39- 41", **Yeni Sabah**, No. 486-488, 8-10 Eylül 1939, s. 2.

işgal sırasında mütteliklerin bayrak çekmesine tepki gösterirken, D. Ferit bu duruma ses çıkarmamaktadır¹¹⁰.

Yaşanan bu gelişmelerin paralelinde daha pek çok olayların yaşandığı mütareke devri, M. Razi'nin kaleminden çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. İttihatçıların kaçıışı, onlara karşı yapılan baskılar, Ferit'in sadrazamlıkları vs. vs. Bu gelişmeler içerisinde son olarak Mustafa Kemal Paşa'yla ilgili yapılan tespitler değerlendirilecektir.

D. Mustafa Kemal Paşa

A. Esat Tomruk'un (İngiliz Kemal) da hatıralarında belirttiği gibi Sadrazam Damat Ferit Paşa İngilizlerden aldığı destekle İttihatçılara karşı çok sert tedbirler almakta; isyan hareketleriyle birlikte yargılama ve sürgünler ise, bariz bir şekilde Anadolu'nun aleyhine olarak gerçekleştirilmek istenmektedir¹¹¹. İttihatçılık ve İtilâfçılık fırkaları arasındaki rekabet milletin gerçek problemlerini görmekten ziyade, birilerinin menfaati için çarpışmaktadır. İşte bu ortamda Mustafa Kemal, İtilafçılar açısından soru işaretli bir askerdir. Vatanperver olduğu biliniyor, ancak İttihatçılığının olup olmadığı konusu ise, merak uyandırıyor. Bu nedenle Damat Ferit 1919 yılının Mart'ında Kaymakam Zeki Bey Vasıtasıyla Mustafa Kemal'i takip ettiriyordu. Bu takiplerden sonra Zeki Bey, Çolak İbrahim Bey'in Gedikpaşa'daki konağında kiracı olarak ikamet ettiği bilgisinin doğru olduğunu ve Mustafa Kemal Paşa'nın sivil elbise ile birkaç defa bu konağa geldiğini, o civarda oturan mülkiye emeklilerinden Burhaneddin Bey'in ifadelerinden bu bilgileri öğrendiğini söylüyordu. Bu bilgilerin yanı sıra Damat Ferit işi çok sıkı tutuyor ve Çolak İbrahim'in Yahya Kaptan, Dramalı Halil¹¹² ve emsali gibi İttihatçılarla görüştüğü yönündeki bilgilerin de doğru olup olmadığı konusunun araştırılmasını istiyordu¹¹³.

M. Razi'ye göre aslında Vahidettin, Mustafa Kemal'i ateşli bir vatanperver olarak görüyor, bu nedenle Paşa'nın İstanbul'da sessizce durmasından şüpheleniyordu. İşte bu ortamda, 1 Nisan 1919'da Damat Ferit, Vahidettin'in huzurunda, vekillerden bazılarıyla Anadolu ve Rumeli'ye gönderilecek nasihat

¹¹⁰ M. Sıfır, "Vahidettin-46-Damat Ferit İstanbul'un İşgalini Nasıl Karşılarmıştı", **Yeni Sabah**, No. 493, 15 Eylül 1939, s. 2.

¹¹¹ Zekeriya TÜRKMEN, "**Efsaneden Gerçeğe**" **İngiliz Kemal**, Berikan Bas. Yay., Ankara 2004, s. 85-92.

¹¹² Yüzbaşı Halil (İbrahim) Bey, Damat Ferit Paşa'ya suikast nedeniyle suçlu görülerek, Dramalı Rıza Bey'le birlikte idam edilmiştir. Bilgi için bk., Osman AKANDERE-Feridun ATA, "(Nemrut) Mutafa Paşa Divan-ı Harbi'nde Yargılanarak İdam Edilen Bir Kuva-yı Milliyeci: Dramalı Rıza Bey ve Milli Mücadele'deki Hizmetleri", **SÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 10, Konya 2003, s. 27.

¹¹³ M. Sıfır, "Vahidettin-108-Damad Ferit Tıpkı Bir Volkan Gibi Parlamış Haykırıyordu", **Yeni Sabah**, No. 555, 18 İ. Teşrin 1939, s. 2.

heyetlerini tespit ediyorlardı¹¹⁴. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'dan uzaklaştırılması iyi bir çözüm olarak görülüyordu¹¹⁵.

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu hareketini Samsun'a çıkar çıkmaz başlatmıştı. Havza'daki teşebbüsleri sonucunda; milli teşkilat vücuda getirilmesini, işgallere karşı mitingler yapılmasını, İstanbul'a telgraflar çekilmesini sağlıyordu. Damat Ferit bu olaylar karşısında İstanbul'un tespitini şöyle dile getiriyordu: Mustafa Kemal bu hareketlerden asla vazgeçmeyecektir¹¹⁶.

TBMM'nin açılması ve Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis Başkanlığına seçilmesi başta M. Razi ve arkadaşları tarafından "arzulanan millî istiklâlin bir müjdecisi" olarak yorumlanmıştır. M. Razi'ye göre, Meclis'in açılması Hürriyet ve İtilafçılarla birlikte yarıdakılarını Vahidettin'e daha çok bağlamıştır. Bu ortamda ise, saraydan bilgi alma işi iyice zorlaşmıştır. Buna rağmen, teşkilat üyelerine saraydan bilgi sızdıran şahıslar; Naime Sultan/eşi Damat Celâl Paşa, Şehzade Ziyaeddin Efendi'nin damadı Cemaleddin Bey ve diğer bir önemli isim Şehzade Selâhaddin Efendi'nin kızı Fehime Sultandır. Zekai Bey'in¹¹⁷ aktardığı bilgilere göre, Fehime Sultan Anadolu'daki millî hareketin muvaffakiyetini fazlasıyla arzulamaktadır¹¹⁸.

Fehime Sultan'a göre; işgalci devletlerin mümessili gibi davranarak, Vahidettin'in Mustafa Kemal Paşa'ya karşı cephe almasına yol açan, diğer bir ifadeyle hanedan ile milletin arasının bozulmasına neden olan "Damat Ferit Paşa denilen heriftir"¹¹⁹.

M. Razi'nin verdiği bilgilerden anlaşılacağı üzere Vahidettin, Damat Ferit'in tesirinde kalarak başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Anadolu hareketine karşı bir tavır almış ve bu nedenle Paşa'yı da İstanbul'dan uzaklaştırmanın iyi olacağını düşünmüştür. Hanedandan bazı isimler her ne kadar Anadolu hareketini desteklemiş olsalar da İşgal güçlerinin etkisi altında olan bir padişah ve Damat Ferit'in hataları nedeniyle Osmanlı hanedanının üyeleri, Millet'in gücüne dayanarak kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından yurt dışına çıkarılmışlardır. Vahidettin'in İstanbul'dan kaçmasından sonra; "ilim ve tekniğin nurlara boğduğu gerçek medeniyet dünyasında gülünç sayılmaktan başka bir yanı" kalmamış olan¹²⁰ bir makamı temsil eden son Halife Abdülmecit ve akrabalarının TBMM'nin kararları doğrultusunda yurt dışına çıkarılmasında polis

¹¹⁴ M. Sıfır, "Vahidettin-110-Mustafa Kemal Paşa'nın İcraatından Şüphe Edilmeye Başlamıştı", **Yeni Sabah**, No. 557, 20 İ. Teşrin 1939, s. 2.

¹¹⁵ Mustafa Kemal Paşa da İstanbul'un bu niyetini açık olarak ifade eder. Bk. Kemal ATATÜRK, **Nutuk 1919-1927**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1998, s. 7.

¹¹⁶ M. Sıfır, "Vahidettin-127-Matlûb Hasıl Olmuştu. İtilâfçılar Hünkâra Tazyik Ediyorlardı", **Yeni Sabah**, No. 574, 7 İ. Kanun 1939, s. 2.

¹¹⁷ Milli Teşkilatta büyük hizmetleri geçmiş olan Zekai Uğurlu Bey, eski Maliye Nazırlarından Tevfik Bey'in kayın biraderidir.

¹¹⁸ Razi Yalkın, "Muhterem Casuslar", **Tarih Dünyası**, C. 2, S. 12, İstanbul 1950, s. 519-520. Bu dergi Niyazi Ahmet Banoğlu tarafından çıkarılmaktadır.

¹¹⁹ Razi Yalkın, "Muhterem Casuslar-2", **Tarih Dünyası**, C. 2, S. 13, İstanbul 1950, s. 539-542.

¹²⁰ Kemal ATATÜRK, **Nutuk**, s. 10.

memuru olan M. Razi Bey de, bizzat kendisine verilen gizli talimatlar doğrultusunda görev almıştır¹²¹.

Bu gelişmeler ekseninde Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Türk milletiyle birlikte vermiş oldukları mücadeleler sonucunda egemenliğin kayıtsız ve şartsız millette olduğu gerçeği bağımsız Türk Devleti modeliyle tüm dünyaya kabul ettirilecektir.

V. Diğer Konular ve Yazıları.

Mustafa Razi, bazıları küçük hacimli olmak üzere, genelde geniş hacimli olan tefrikalarında farklı konular ele almıştır. Milli Mücadele'de İzmir'de yaşanan gelişmeler¹²², Konya İsyanı¹²³, İstiklâl Savaşında İsmet İnönü¹²⁴, Mareşal Fevzi Çakmak¹²⁵, Osmanlı Hanedanının yurt dışına çıkarılışı¹²⁶, Sait Molla'nın gizli vesikaları¹²⁷, 1920'den 1940'lara gerçek isimlerle¹²⁸ Komünizmin Türkiye'ye nasıl yerleştiğini anlatan İfşaatıyla¹²⁹ birlikte, Sovyet Rusya'sının Orta Doğu politikalarını anlatan "Karagözof Hâdisesinde Perde Arkası"¹³⁰, 1905-1914 yılları arasında kapsayan Abdülhamit dönemi Rumeli'deki çete faaliyetleri, askerî tedbirler ve

¹²¹ Razi Yalkın, "Son Halife Abdülmecit ve Hânedânı Âli-Osman İstanbul'dan Nasıl Çıkarıldı?", (**Yeni Tarih Dünyası**, C. 1-2, S. 1-8, İstanbul 1950, s. 22, 42; 58-61; 120-122;165-167;215-217;261-262; 305-306; 345-346. Abdülmecit'im Dolmabahçe Sarayından çıkarılışı sırasında Vali Haydar Bey, Polis Müdürü Sadettin Bey, yardımcısı Kamil Bey ve M. Razi Beyle birlikte çok sayıda polis ve asker görev almıştır.

¹²² Razi Yalkın, "Millî Mücadele'de İzmir", **Yeni Sabah**, No. 509-573, 1 İ. Teşrin 1939/6 İ. Kanun 1939, (64 bölüm).

¹²³ Tefrikanın duyurusu gazetede şöyle veriliyordu: "Bu tefrikamız 1940 senesinden beri en heyecanlı, en meraklı eseri olacaktır. Ve şimdiye kadar gizli kalmış tarihi hadiseleri aydınlatacaktır". "Millî Mücadele Sıralarında Konya İsyanının İç Yüzü", **Yeni Sabah**, No. 61, 17 İ. Kanun 1940, s. 1. Bu tefrika ayrı bir çalışma ile konunun diğer kaynakları kapsamında değerlendirilecektir.

¹²⁴ Razi Yalkın, "İstiklâl Savaşında İsmet İnönü", **Yeni Sabah**, No. 619-621, 24 İ. Kanun 1940/26 İ. Kanun 1940, (3 bölümden oluşmaktadır-yazı yarım kalmıştır).

¹²⁵ "Mareşal Fevzi Çakmak-Kara Günlerin Ak Hatıraları", **Yeni Sabah**, No. 3041-3052, 16 Şubat 1947/27 Şubat 1947, (12 bölüm).

¹²⁶ M. Razi, "Hanedan Nasıl Çıkarıldı", **Yeni Sabah**, No. 2964-3045, 2 Aralık 1946/20 Şubat 1947, (78 bölüm); Razi Yalkın, "Son Halife Abdülmecit ve Hânedânı Âli-Osman İstanbul'dan Nasıl Çıkarıldı?", **Tarih Dünyası**, C. 1-2, S. 1-8, İstanbul 1950.

¹²⁷ (M. Sıfır), "Meçhul Kalmış Bir Hakikatin İfşası: Sait Molla'nın Gizli Vesikaları Millî Hükümetin Eline Nasıl Geçmişti", **Millet**, Sayı. 218/222, 13 Nisan 1950/11 Mayıs 1950.

¹²⁸ Sahibi Cemal Kutay'ın olduğu **Millet** dergisindeki tefrikada adı geçen bazı şahıs isimleri şu şekildedir: Teşkilât-ı Mahsusa kapsamında olan Rizeli Ali Osman Kahya, M. Ali Dünder, Bulgar Sadık Kaptan, Çolak İbrahim, Esat Paşa, Erzincanlı Şakir; M. Razi'nin deyimleriyle kızillara hizmet eden Arşak Garibyan, İngiliz gizli servis şeflerinden Agopyan, Sosyalist Hilmi. Bk. , M. Sıfır, "İfşaat-5: Kızıl Casus Zümreleri Ayrı Ayrı Çalışıyordu", **Millet**, Sayı. 128,22 Temmuz 1948, s. 12 vd. tefrikalar.

¹²⁹ (M. Sıfır), "İfşaat", **Millet**, Sayı. 125-143, 1 Temmuz 1948/28 Ekim 1948, (23 bölüm).

¹³⁰ R. Y, "Karagözof Hâdisesinde Perde Arkası/Karagözof Hadisesinin İçyüzü", **Millet**, Sayı: 139-147, 7 Ekim-2 Aralık 1948.

Hareket Ordusunun İstanbul'a gelişi gibi konuları anlatan tefrikaları bulunmaktadır¹³¹.

Buradaki tefrikalar ve içerisinde ele aldığı tüm konuların değerlendirilmesi bir makale boyutunu aşacak mahiyettedir. Bu nedenle kitap boyutunda yapılabilecek bir çalışmayla ancak, tefrikalarda ele alınan konuların sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi imkânı olacaktır. Özellikle, istihbaratçı yapısıyla aldığı görevler nedeniyle; olayların birçoğunda bizzat tanık, ya da olayla ilgili belge/bilgi veya şahıslarla dolaylı olarak irtibatlı olması M. Razi'nin yakın tarihimiz açısından önemini arttırmaktadır.

M. Razi'nin M. Sadık'ın anlatımıyla onun hatıralarını kaleme aldığı "Bulgar Sadık Yakın Tarihin En Esrarlı Çehresi" adlı eseri de önemli bilgileri ihtiva etmektedir. Bu eserde verilen bilgiler kısaca şu şekildedir¹³²: Daha sonra M. Sadık (Poğda) ismini alacak olan Arnavut asıllı bir babadan dünyaya gelen "Stoyan", Sofya Harbiye Mektebini bitirdikten sonra Osmanlı saflarına geçmiş ve Osmanlı adına Bulgar komitelerinin faaliyetleri hakkındaki bilgileri Edirne Valisi Arif Paşa vasıtasıyla saraya aktarmıştır. Buradaki başarılarının ardından II. Abdülhamit'in sarayına kadar gitme başarısı göstermiş ve Kara Tahsin Paşa tarafından Bulgarlarla işbirliği yapan İttihatçıların İstanbul ve Rumeli'deki faaliyetlerini takip işiyle görevlendirilmiştir. Ancak Bulgar Sadık, sarayın tersine İttihatçıların hürriyet faaliyetlerine destek vermiş bir şahıstır. Özellikle bu anlamda Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'nın emrine girmiş ve önemli görevler ifa etmiştir. Mütareke döneminde ise, Anadolu'ya silâh sevkiyatı işinde görev almış ve Kuvâ-yı Milliye çalışmaları içerisinde olmuştur. M. Razi, Bulgar Sadık'ın verdiği bütün bilgileri, (dönemin birçok ismi ve olaylarıyla birlikte) heyecanlı bir şekilde okuyucuya sunmuştur¹³³.

SONUÇ

Mustafa Razi Yalkın, Türk tarihinin önemli bir kesitinde yaşayarak, bizzat yaptıkları ve (takma adlarla birlikte) yazdıklarıyla dikkat çeken bir şahıs olarak karşımıza çıkmıştır. Erken yaşlarda gümrük memuru olarak (1902'lerde) II. Abdülhamit döneminde hayata atılması, daha sonra askerliği, polis memurluğu ve bu görevleriyle beraber Teşkilât-ı Mahsusadan başlamak üzere millî teşkilatlarda görev alması ve hatta bizzat Halife Abdülmecit'in yurt dışına çıkarılması örneğinde olduğu gibi hassas görevleri de yerine getirmesi onun ne derece önemli bir şahıs olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

¹³¹ (M. Sıfır), "Komitacılar Peşinde", **Yeni Sabah**, No. 388-447, 2 Haziran 1939/31 Ağustos 1939, (61 bölüm). Bu tefrikasında II. Abdülhamit dönemine ait askerlikle ilgili bilgiler de verir. Meselâ, Alaylı tabirinin "Çantada Yetişme" deyiimiyle ifade edildiğini, ya da askerinin bazen sabun bulmakta zorlandığı gibi konulardan da bahseder.

¹³² **Bulgar Sadık**, s. 3-312. Bu eserde adı geçen bazı isimler şu şekildedir: Bulgar komitacılarından Sokolof, Mercanof; Demirhisar Kaymakamı Mustafa Arif, Serez Mutasarrıfı Reşit Paşa, Selanik Valisi Hasan Fehmi, Selanik Valisi Arif Paşa, Yıldız Sarayının önemli isimlerinden Kara Tahsin Paşa, Talat Paşa, Millî Mücadelenin önemli simalarından (şehit) Binbaşı M. Nazım, Kafkas Ordu Komutanı Nuri Paşa, Yüzbaşı Hasan Fehmi Bey, Balkan Gazetesi Sahibi Etem Ruhi, Sadrazam Hakkı Paşa.

¹³³ Bu eserde verilen bilgilerin bir kısmı "Komitacılar Peşinde" adlı tefrikasında değerlendirilmiştir. Bk., (M. Sıfır), **Yeni Sabah**, No. 388-447, 2 Haziran 1939/31 Ağustos 1939.

M. Razi'nin vermiş olduğu bilgiler dikkate alındığında, Osmanlı'nın son dönemlerinde kaçakçılık olaylarının özellikle İstanbul merkezli arttığı, bu gelişmeye göz yuman Osmanlı idaresinin ise, yabancılara vermiş olduğu kapitülasyonlar nedeniyle ve bu bağlamda kendi çıkarları açısından cereyan eden olaylara göz yumduğu görülmektedir. Kaçakçılık olaylarında ise bazı Rum, Yahudi ve Ermenilerin (ki bunların çoğu bankerdir) bir takım sağlık kuruluşları üzerinden devleti dolandırdıkları ve hatta uyuşturucuyu eğlence aracı olarak İstanbul'a sokma gibi bir durumlarının varlığı söz konusudur.

Mütareke dönemi açısından bakıldığı zaman başta İngiliz destekli Damat Ferit Paşa ve Vahidettin olmak üzere İttihatçılara karşı aldıkları tavırlar, özellikle Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın ikinci kuruluş aşamasındaki gelişmeler kısmen ortaya konmuştur. Bu aşamada Damat Ferit'in, padişahı özellikle İttihatçılara karşı sırf şahsi çıkarları ya da kör partililik anlayışından dolayı etkilediği görülmüştür. Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Paşa'nın da bu gelişmeler doğrultusunda İstanbul'dan uzaklaştırıldığı konusu, açık olarak dikkat çeken bir diğer tespit olmuştur.

Özellikle milli istihbarat teşkilatlarının varlığının ne derece önemli olduğu, casuslar vasıtasıyla İngilizlerden toplanan bilgiler ve bu bağlamda Millî Mücadele döneminde Anadolu'ya silâh sevkiyatının başarıyla yapılmasındaki fedakâr davranışlar örneğinde görülmüştür. Sait Molla ya da diğer bir takım şahısların faaliyetlerinden de anlaşılacağı gibi vatana ihanet edebilecek şahısların her zaman bulunma ihtimalinin olması, konunun gerekliliğini ve önemini bir kat daha arttırmaktadır. Bu nedenle Türkiye üzerine oynanan oyunlar dikkate alındığında, Türk gençliği; daha uyanık, daha çalışkan olmalı ve ileriye görme konusunda tarihinden ders çıkarma yeteneğiyle birlikte çağın değişimlerine ayak uydurmasını bilmelidir. Çünkü, güçlü devletler uluslar arası politikalarını tehdit algılaması ve uzun süreli stratejiler üzerine bina etmektedirler.

KAYNAKÇA

I. Arşivler ve Resmi Yayınlar

- Emekli Sandığı Arşivi.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi.
- TBMM Zabıt Ceridesi, C. 5, 18.11.1336 (1920).

II. Eserler

A. Kitaplar

- AKŞİN, Sina, **Hükümetleri ve Millî Mücadele, C. I-Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1998.
- Arif Cemil, **I. Dünya Savaşı'nda Teşkilât-ı Mahsusa**, Arma Yay., İstanbul 2006.
- ATATÜRK, Kemal, **Nutuk 1919-1927**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1998.
- AYIŞIĞI, Metin, **Mareşal Ahmet İzzet Paşa (Askerî ve Siyasî Hayatı)**, TTK., Ankara 1997.
- BAĞIŞ, Ali İhsan, **Osmanlı Ticaretinde Gayrî Müslimler**, Turhan Kitapevi, Ankara 1983.

- BALCIOĞLU, Mustafa, **Teşkilât-ı Mahsusa'dan Cumhuriyet'e**, Nobel Yay. Dağıtım, Ankara 2001.
- BAYUR, YusuffHikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C. I-Kısım I, TTK., Ankara 1991.
- BİRİNCİ, Ali, **Hürriyet ve İtilâf Fırkası-II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar**, Dergâh Yay., İstanbul 1990.
- BOZKURT, Gülnihal, **Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)**, TTK., Yay.,2. bsk., Ankara 1996.
- Bulgar Sadık Yakın Tarihin En Esrarlı Çehresi**, (Anlatan: M. Sadık Poğda, Yazan: M. Razi Yalkın), Gün Basımevi, 2. baskı, İstanbul 1944.
- CRISS, Bilge, **İşgal Altında İstanbul 1918-1923**, İletişim Yay., 3. bsk., İstanbul 2000.
- ÇELİKTEPE, Atilla, **Teşkilât-ı Mahsusa'nın Siyasi Misyonu**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2002.
- DİNAMO, Hasan İzzettin, **Kutsal Barış-Ulusal Kurtuluş Savaşı Sonrasının Gerçek Hikayesi**, C. 2, Tekin Y.evi, İstanbul 1996.
- ERTÜRK, Hüsamettin, **İki Devrin Perde Arkası**, (Haz. Samih Nafiz KANSU), Sebil Y.evi, İstanbul 1996.
- ERYILMAZ, Bilal, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, Risale Yay., 2. bsk., İstanbul 1996.
- GÖK, Hayrullah, **Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askerî ve Siyasî Faaliyetleri (1876-1950)**, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Gnkur. B.evi, Ankara 1997.
- HIÇYILMAZ, Ergün, **Teşkilât-ı Mahsusa'dan Mit'e**, Varlık Yay., İstanbul 1990.
- İlk Türk Komitacısı Fuat Balkan'ın Hatıraları**, (Yay. Haz. Metin Martı), Arma Yay., İstanbul 1998.
- İRTEM, Süleyman Kâni, **Şark Meselesi Osmanlı Sömürgeleşme Tarihi**, (Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yay., İstanbul 1999.
- _____, **Abdülhamid Devrinde Hafiyelik ve Sansür-Abdülhamid'e Verilen Jurnaller**, (Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yay., İstanbul 1999.
- KAZGAN, Haydar, **Galata Bankerleri**, C. I, Orion Y.evi, Ankara 2005.
- KELEŞYILMAZ, Vahdet, **Teşkilât-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, Atatürk Arş. Mer. Yay., Ankara 1999.
- Lütfi Fikri, **Selânikte Bir Konferans-Bizde Fırka-ı Siyasiye Hâl-i Hâzırı, İstikbâli**, Matbaa-i Ahmed ihsan ve Şürekâsı, İstanbul 1326/1910.
- Lütfi Simavi, **Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim, Sultan Mehmet ve Reşad Hanın ve Halifenin Sarayında Gördüklerim**, Örgün Y.evi, 2. bsk., İstanbul 2004.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, MEB. B.evi, İstanbul 1993.
- PEHLİVANLI, Hamit, **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı**, Gnkur. Bşk. Yay., Ankara 1992.
- SOYKAN, T. Tankut, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimler**, Ütopya Yay., İstanbul 1999.
- STODDARD, Philip H., **Teşkilât-ı Mahsusa**, (Çev. Tansel Demirel), 3. bsk., Arma Yay., İstanbul 2003.
- Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları Sultan Abdülhamid**, Boğaziçi Yay., 4. bsk., İstanbul 1996.

- TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. III, MEB. Yay., İstanbul 1991.
- TEVETOĞLU, Fethi, **Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, TTK., Ankara 1991.
- TOKER, Hülya, **Mütareke Döneminde İstanbul Ruamları**, Gn.Kurmay Atase ve Denetleme Başkanlığı Yay., Ankara 2006.
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952**, Tıpkı Basım, Arba Yay., İstanbul 1995.
- TÜRKMEN, Zekeriya, **"Efsaneden Gerçeğe" İngiliz Kemal**, Berikan Bas. Yay., Ankara 2004.
- Zürcher, Erik Jan, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, Bağlam Yay., İstanbul 1987.
- B. Makale ve Tefrikalar**
- AKANDERE, Osman- ATA, Feridun, "(Nemrut) Mutafa Paşa Divan-ı Harbi'nde Yargılanarak İdam Edilen Bir Kuva-yı Milliyeci: Dramalı Rıza Bey ve Millî Mücadele'deki Hizmetleri", **SÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 10, Konya 2003, s. 17-82.
- AYIŞIĞI, Metin, "Millî Mücadele'de İstanbul'dan Anadolu'ya Yapılan Silâh Sevkiyatı ve İstihbarat Meselesi", **Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi ATA Dergisi**, S. 2, Konya 1992, s. 83-104.
- M. Razi, "Hanedan Nasıl Çıkarıldı", **Yeni Sabah**, No. 2964-3045, 2 Aralık 1946/20 şubat 1947.
- M. Sıfır, "Korsan Kara Mehmed'in Hatıra ve İtirafı", **Yeni Sabah**, No. 280, 282, 285, 289, 290, 294, 298, 300-304, 305, 307, 310, 313-320, 323-325, 328-331, 333, 14 Şubat 1939-19 Nisan 1939.
- _____, "Vahidettin", **Yeni Sabah**, No. 448, 450, 454-465, 467, 468, 470, 472, 474-480, 486-488, 493, 555, 557, 574, 1 Ağustos 1939- 7 İ. Kanun 1939.
- _____, "Mili Mücadele Sıralarında Konya İsyanının İç Yüzü", **Yeni Sabah**, No. 61, 17 İ. Kanun 1940.
- _____, "Meçhul Kalmış Bir Hakikatin İfşası: Sait Molla'nın Gizli Vesikaları Millî Hükümetin Eline Nasıl Geçmişti", **Millet**, Sayı. 218/222, 13 Nisan 1950/11 Mayıs 1950.
- _____, "İfşaat-5: Kızıl Casus Zümreleri Ayır Ayır Çalışıyordu", **Millet**, Sayı. 128, 22 Temmuz 1948.
- _____, "Komitacılar Peşinde", **Yeni Sabah**, No. 388-447, 2 Haziran 1939/31 Ağustos 1939.
- TURAN, Ömer, "II. Meşrutiyet ve Balkan Savaşları Döneminde Osmanlı Diplomasisi", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Ankara, Türk Tarih Kurumu 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler**, TTK. B.evi, Ankara 1999, s. 242-253.
- YALKIN, Razi, "Muhterem Casuslar", **Tarih Dünyası**, C. 2, S. 12-13, İstanbul 1950.
- _____, "Son Halife Abdülmecit ve Hânedânı Âli-Osman İstanbul'dan Nasıl Çıkarıldı?", **(Yeni) Tarih Dünyası**, C. 1-2, S. 1-8, İstanbul 1950.
- _____, "Millî Mücadele'de İzmir", **Yeni Sabah**, No. 509-573, 1 İ. Teşrin 1939/6 İ. Kanun 1939.
- _____, "İstiklâl Savaşında İsmet İnönü", **Yeni Sabah**, No. 619-621, 24 İ. Kanun 1940/26 İ. Kanun 1940.
- _____, "Karagözof Hâdisesinde Perde Arkası/Karagözof Hadisesinin İçyüzü", **Millet**, Sayı: 139-147, 7 Ekim-2 Aralık 1948.
- (İmzasız), "İngiliz Generali Yarın Şehrimize Geliyor", **Yeni Sabah**, No. 288, 22 Şubat 1939.